

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra sociologie

Klimatické změny jako součást Enviromentálního žalu

Bakalářská práce

Autor: Nikolas Fröde

Studijní program: B0314A250008 Sociologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Cviklová, MA, Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 1. 5. 2023

Nikolas Fröde

Zadání bakalářské práce

Autor: **Nikolas Fröde**
Studium: F20BP0068
Studijní program: B0314A250008 Sociologie
Studijní obor:

Název bakalářské práce: **Klimatické změny jako součást Enviromentálního žalu**
Název bakalářské práce AJ: Climate changes as part of Environmental grief

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Díky klimatickým změnám, které zažíváme se čím dál více lidí potýká s tzv. Enviromentálním žalem. Je to relativně nový fenomén, který se začíná objevovat ve veřejné diskusi, potažmo na sezení u psychoterapeutů. V českém prostředí o tomto pojmu není napsáno mnoho studií. Proto bych se v této práci chtěl tímto tématem zabývat. Teoretická část by vycházela z prací Římského klubu (Meze růstu). Díky které bychom si ujasnili hlavní pojmy klimatické změny. Dále bych vymezil pojem Enviromentální žal. Jaké emoce jsou s ním spojeny a krátkou historii tohoto pojmu. Praktická část by obsahovala hlubinné rozhovory s participanty stávek pro klimatické změny. Respondenti by byli studenti středních a vysokých škol.

Ojala, Maria, et al. "Anxiety, worry, and grief in a time of environmental and climate crisis: a narrative review." *Annual Review of Environment and Resources* 46: 35-58, 2021.

Comtesse, Hannah, et al. "Ecological grief as a response to environmental change: a mental health risk or functional response?." *International journal of environmental research and public health* 18.2: 734, 2021.

Meadows, D. H., & Randers, J. *Limits to growth: The 30-year update*. Vermont: Chelsea Green Publishing, 2013.

Albrecht, Glenn, et al. "Solastalgia: the distress caused by environmental change." *Australasian psychiatry* 15.sup1: S95-S98, 2007.

Allen, S. *Is climate grief something new?: Conceptualizing the losses — and anticipated losses — associated with climate change*, 2020.

Winter, D. a Koger, S. *Psychologie environmentálních problémů*. Praha: Portál, 2009.

Zadávací pracoviště: Katedra sociologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Cviklová, M.A., Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.10.2022

Anotace:

Fröde, Nikolas. 2023. Klimatické změny jako součást Enviromentálního žalu. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. 66 s. Bakalářská práce.

Cílem práce je analyzovat motivace, ovlivnění stakeholderů, emoce a reakce okolí členů hnutí Univerzity za Klima. K jeho dosažení práce nejprve mapuje varovné zprávy, vztah sociologie k životnímu prostředí, způsoby měření postoje k životnímu prostředí. Dále se zaměřuje na environmentální hnutí v České republice po roce 1989, nejvíce právě na Univerzity za Klima. Druhá část práce představuje empirické šetření s použitím kvalitativního výzkumu, který byl proveden na členech výše zmíněného hnutí. Byly vytyčeny tyto výzkumné otázky: Co bylo hlavní motivací účastníků stávky za klimatické změny, která probíhá na podzim roku 2022? Jak účastníci stávky za klimatické změny vnímají možný dopad současné stávky na klíčové stakeholdery a čeho si nejvíce cení na jiných formách protestů sledujících stejný cíl? Jak účastníci stávky hodnotí reakce představitelů univerzity, rodičů, přátel a partnera na jejich účast ve stávce? Prožívají účastníci stávky klimatický žal? Jak se s ním vypořádávají?

Klíčová slova: Univerzity za Klima, environmentální hnutí, Římský klub, postoje ke klimatické krizi, pro environmentální chování, udržitelný rozvoj

Annotation:

Fröde, Nikolas. 2023. Climate changes as part of Environmental grief. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 66 pp. Bachelor Thesis.

The aim of this thesis is to analyse the motivations, stakeholder influence, emotions and reactions of the members of the Univerzity za Klima. To achieve this, the thesis first maps „warning messages“, the relationship between sociology and the environment, and ways of measuring attitudes towards the environment. It then focuses on the environmental movement in the Czech Republic after 1989. The second part of the thesis presents an empirical investigation using qualitative research conducted on members of the aforementioned movement. The following research questions were set out: what was the main motivation of the participants in the strike for climate change taking place in the autumn of 2022? How do participants in the climate change strike perceive the potential impact of the current strike on key stakeholders, what do they value most about other forms of protest pursuing the same goal? How do strike participants rate the reactions of university officials, parents, friends and partners to their participation in the strike? Do strike participants experience climate grief? How are they dealing with it?

Keywords: Universities for the Climate, environmental movement, Club of Rome, attitudes towards the climate crisis, pro-environmental behaviour, sustainable development

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval svému vedoucímu práce Mgr. Lucie Cviklová, MA, Ph.D. za velkou vstřícnost a trpělivost při hodinách konzultací a za její odborné vedení této práce. Dále bych rád poděkoval své rodině a přátelům za podporu při celém studiu a všem respondentům za jejich čas a ochotu.

1 Obsah

Úvod	9
2 Varovné zprávy – Římský klub.....	10
2.1 Historie.....	10
2.2 Ohlas na Meze růstu v ČR	11
2.3 Shrnutí Mezí růstu	12
3 Udržitelný rozvoj.....	13
3.1 Historie udržitelného rozvoje.....	13
3.2 Definice udržitelného rozvoje (UR)	14
3.3 Princip předběžné opatrnosti.....	15
4 Pro environmentální chování (PEB).	16
4.1 Mám dost, díky	18
5 Environmentální sociologie.....	19
5.1 New Ecological Paradigms	19
5.2 Škála měřící postoje k životnímu prostředí	21
6 Postoje ke klimatické krizi	21
6.1 Radikálně ekologický postoj.....	23
6.2 Technokraticko-etatistické postoje	24
6.3 Konzervativní postoje	25
6.4 Křesťanství.....	25
6.5 Ekoterorismus	26

6.6	Hlubinná ekologie	27
6.7	Eko-anarchismus	27
7	Environmentální hnutí v ČR po roce 1989	28
7.1	Sociální hnutí.....	28
7.2	Od psychologie davu k sociálním hnutím	30
7.3	Teorie přímé akce	31
7.4	Vývoj environmentálních hnutí v ČR po 1989	32
8	Univezity za Klima	34
8.1	Cíle hnutí	34
8.1.1	Požadavky na vládu	34
8.1.2	Požadavky na univerzity	36
8.2	Aktivity.....	37
9	Metodologie výzkumu	37
9.1	Cíle studie.....	37
9.2	Metoda sběru dat	38
9.3	Výběr narátorů.....	39
9.4	Etika výzkumu.....	40
9.5	Limity výzkumu	40
9.6	Proces analýzy.....	41
10	Empirická část.....	42
10.1	Stávkování.....	43

10.1.1	Motivace ke stávce	43
10.1.2	Stávkování v jiném hnutí.....	44
10.1.3	Jaká forma stávky je nejefektivnější.....	44
10.2	Stakeholder – Vláda.....	45
10.2.1	Řeší vláda klimatickou krizi?	45
10.2.2	Ekonomický růst.....	46
10.2.3	Schůzka s vládou	47
10.3	Stakeholdeři – Univerzita	48
10.3.1	Greenwashing	48
10.3.2	Schůzka s vedením	49
10.3.3	Reakce na stávku	49
10.4	Emoce	50
10.4.1	Environmentální žal.....	50
10.5	Stávkování jako lék.....	51
10.6	Nespravedlnost klimatické krize.....	52
10.6.1	Syndrom vyhoření	53
10.7	Reakce okolí – rodina	54
11	Diskuse	55
12	Závěr.....	56
	Použité prameny a literatura.....	58

Seznam obrázků

Schéma č. 1 s. 42

Seznam zkratk

FFF – Fridays for Future

IPCC – Intergovernmental Panel on Climate Change

XR - Extinction Rebellion

UzK – Univerzity za klima

ES – Environmentální sociologie

Úvod

V posledních letech se čím dál více lidí potýká s environmentálním žalem. Je to přímá reakce na klimatickou krizi, na kterou vědecká obec začala upozorňovat v 60. letech minulého století. Tato práce se v teoretické části zabývá právě zprávami z vědecké obce upozorňující na problémy, které přináší ekonomika růstu. Vymezuje termíny jako udržitelný rozvoj nebo pro environmentální chování. Dále se zabývá vývojem environmentální sociologie a postoji ke klimatické krizi. V závěru teoretické části práce analyzuje vývoj environmentálních hnutí v České republice po roce 1989. Hlavní hnutí, kterým se zabývá, je Univerzity za Klima.

Univerzity za Klima je mladé hnutí, které vzniklo na jaře roku 2019 v reakci na vlnu středoškolských stávek Fridays For Future. Hnutí upozorňuje upozornit na problém klimatické krize. Zároveň se snaží pomocí stávek tlačit na politiky a vedení univerzit, aby byli v této věci více aktivní a měli klimatickou krizi jako prioritu. Cílem této práce je prozkoumat motivace a hodnocení stávek, dále reakce okolí a emoce členu hnutí. Je k tomu použita kvalitativní metoda.

Jak bylo zmíněno, hnutí je velmi mladé a jeho činnost se rychle vyvíjí. Vzhledem k tomu, že existuje pouze omezené množství odborných článků a studií, které by aktuální činnost hnutí popisovaly autor používá jako hlavní zdroj dat internetové stránky hnutí a samotné rozhovory. Práce je regionálně zaměřena na členy pražské skupiny, přestože jsou skupiny i v jiných městech.

Tato práce sice nese název Klimatické změny jako součást Enviromentálního žalu, avšak v samotné práci se environmentálnímu žalu věnuje velmi stroze. Důvod, proč tomu tak je, je následovný. Při rešerši a konzultacích se objevila řada nových témat, která s tímto tématem souvisí. Proto jsem se rozhodl vést tuto práci trochu jiným směrem. Avšak v praktické části v kapitole o environmentálním žalu je o tomto fenoménu krátké teoretické pojednání.

2 Varovné zprávy – Římský klub

Ve druhé polovině minulého století začaly vycházet tzv. „varovné zprávy“, které upozorňovaly na tempo růstu problémů naší společnosti, ať už se jednalo o růst populace, znečištění, či omezené zdroje. Je několik varovných zpráv, které odstartovaly debatu o udržitelném růstu, ale pro účel této práce se zaměřím na první report Římského klubu Meze růstu, který vyšel roku 1972. Mezi další důležité zprávy řadí český profesor Lubomír Nátr [2006] např. Mlčící jaro od Rachel Carson nebo Naše společná budoucnost, která je reportem od komise pro životní prostředí a rozvoj [World Commission on Environment and Development, 1987].

Meze růstu jsem vybral z důvodu odlišnosti od ostatních „varovných zpráv“ hned v několika ohledech. Meze růstu používaly počítačové modelování k ilustraci překročení limitů. V té době se počítačové modelování nepoužívalo a jak ukázala studie Harrington [2020], predikce byly překvapivě přesné. Další důvod, proč je považuji za nejrelevantnější, je ten, že Římský klub nadále pokračuje ve své práci, kterou Meze růstu začaly.

Tato kapitola tedy bude analyzovat Římský klub a jeho první report Meze růstu. Pokusí se nastínit kontext, ve kterém vznikl a hlavně proč. Dále poukáže na to, jak Česká republika Meze růstu přijala. A v závěru této kapitoly bude shrnutí nejdůležitějších tezí, které Meze růstu nabídly.

2.1 Historie

V roce 1965 Aurelio Peccei (italský podnikatel) a Alexander King (skotský vedoucí vědy na OECD) zjistili, že jsou oba znepokojeni budoucností lidstva a planety, proto o tři roky později King a Peccei svolali do Říma setkání evropských vědců. Přestože tento první pokus nedokázal dosáhnout jednoty, objevila se základní skupina podobně smýšlejících myslitelů. Jejich cílem bylo prosadit tři základní myšlenky, které dodnes definují Římský klub: analyzovat globální a dlouhodobou perspektivu a řešit vzájemně provázané globální problémy, ať už ekonomické, ekologické, politické nebo sociální [Club of Rome 2022].

Na prvním velkém shromáždění skupiny v roce 1970 Jay Forrester, systémový profesor na MIT, nabídl použití počítačových modelů, které vyvinul, ke studiu složitých problémů. Mezinárodní tým výzkumníků z MIT zahájil studium důsledků nespoutaného exponenciálního růstu. Zkoumali pět základních faktorů, které určují a ve svých interakcích nakonec omezují růst na

této planetě – populace, zemědělská produkce, vyčerpávání neobnovitelných zdrojů, průmyslová produkce a znečištění [ibid.].

Tento počítačový model nazvali World2, z kterého v roce 1972 vznikl report Meze růstu. Jak sám Jorgen Randers říká: *“kniha nám získala slávu, ale nikdo ji nepochopil“*. [Randers 2022] Po celém světě se prodaly miliony kopií, což vyvolalo mediální kontroverzi a také impuls pro globální hnutí za udržitelnost. Tato výzva k objektivnímu vědeckému posouzení dopadu lidského chování a využívání zdrojů definuje Římský klub dodnes [Club of Rome 2022].

Od vydání Mezi růstu vyšly další reporty. Jmenovitě *Překročení mezí (Beyond the Limits)* [1995], kde byl použit model World3. Poté na výročí 50. let od vydání Mezi růstu vyšla kniha *2052: Globální předpověď na příštích čtyřicet let.* [2012] A tento rok vyšla kniha *Earth for All: A Survival Guide for Humanity* [ibid.].

2.2 Ohlas na Meze růstu v ČR

Považuji za důležité zmínit, jak reagovala česká společnost na report Meze růstu. Podle Suši [2016] byly ekologické výzvy chápány jako škodlivé pro ekonomický růst a v podstatě pravicově zaměřené. Ekologické požadavky byly spíše chápány jako estetické choutky buržoazních tříd, které si pracující třída nemůže dovolit.

V osmdesátých letech se však znečištění životního prostředí v Československu stalo ohniskem politického konfliktu a ekologická kritika se dostala do občanského hnutí (demonstrace proti degradaci ovzduší průmyslovými plyny, veřejné znepokojení po jaderné havárii v Černobylu). [ibid.]

V letech devadesátých došlo podle Suši k paradoxu. Ekologické problémy v českém prostředí byly spojovány s minulým režimem, proto pravděpodobně dál pokračoval neomezený ekonomický růst. Hlavní problém je v tom, že ekologické kritiky jsou označovány za levicové, protože vedou k omezování a regulaci soukromé svobody a trhu.¹ [ibid.]

¹ Viz například Klaus V. 2017. *Zničí nás klima nebo boj s klimatem.* Praha: Cosmopolis.

2.3 Shrnutí Mezí růstu

Jak upozorňují samotní autoři knihy, její hlavní poselství není „předpověď“ kolapsu s vidinou soudného dne. Autoři dokonce sepsali dvoustránkový dokument, který shrnuje Meze růstu, aby se nešířily mylné informace o této publikaci. Z ní zde i vycházím. [Club of Rome 2022c]

Hlavní myšlenky:

- Dopad lidské společnosti na životní prostředí se v letech 1900-1972 zvýšil v důsledku nárůstu počtu obyvatelstva. Množstvím spotřebovávaných zdrojů a produkovaného znečištění na osobu za rok.
- Naše planeta je fyzicky omezená a lidstvo nemůže nadále využívat více fyzických zdrojů a produkovat více emisí, než je příroda schopna poskytnout udržitelným způsobem. Kromě toho nebude možné spoléhat pouze na technologie, protože to pouze oddálilo dosažení únosné míry kapacity planety o několik let.
- Autoři dále upozornili, že je možné, že ekologická stopa člověka bude větší než únosná kapacita planety, a dále vysvětlují, že k tomu pravděpodobně dojde v důsledku výrazného zpoždění v globální rozhodování, zatímco růst bude pokračovat, což přinese lidskou stopu do neudržitelné oblasti.
- "Meze růstu": Tato kniha byla první studií, která se zabývala vzájemně propojenými výzvami s využitím jednoho z prvních počítačových modelů. Bylo vymodelováno 12 scénářů, které byly spojeny s populací, technologickým rozvojem, průmyslovou výrobou, potravinami, neobnovitelnými zdroji, technologiemi a znečištěním, které pokrývají období od roku 1972 do roku 2100.
- Je důležité si uvědomit, že ne všechny předložené scénáře v knize "Meze růstu" zobrazují kolaps a úpadek. Vytvořili scénář "stabilizovaného světa" - tzv. "scénář udržitelnosti", v němž se předešlo kolapsu a životní úroveň zůstala vysoká. Autoři však nepředpověděli, který ze scénářů je nejvhodnější, pravděpodobný a ani v tomto ohledu nečinili žádné předpovědi.

- Jakmile lidstvo vstoupí do neudržitelného území, bude se muset vrátit zpět do udržitelného růstu, buď prostřednictvím "řízeného omezení", nebo prostřednictvím "kolapsu" jak ekologického rázu, tak sociálního a ekonomického.
- Nakonec autoři propagovali brzký začátek změn a to v roce 1972. Aby se dosáhlo plynulého přechodu na udržitelný chod, aniž by bylo nutné projít fází překročení limitů a nechtěného kolapsu. [Club of Rome 2022c]

3 Udržitelný rozvoj

Udržitelný rozvoj je možné vnímat jako odpověď na „varovné zprávy“, které upozorňovaly na problémy spojené s neomezeným růstem. V této kapitole proto nastíním vývoj udržitelného rozvoje, pokusím se tento pojem definovat a v závěru se zmíním o Principu předběžné opatrnosti.

3.1 Historie udržitelného rozvoje

Téma UR vstoupilo do diskurzu na začátku sedmdesátých let 20. století. Poprvé byl termín pravděpodobně použit v časopise *The Ecologist* v roce 1972, kde bylo uvedeno: „*zásadní chybou průmyslového způsobu života a jeho étosu expanze je, že není trvale udržitelný.*“ [Huba 2002 in Žáčková 2020] Velkou inspiraci pro tento výrok byla bezpochyby práce *Meze růstu*.²

Další autoři, kteří řešili rovnováhu mezi růstem a udržitelností byly E. F. Schumacher s knihou *Malé je krásné* (*Small is Beautiful*) 1974 a v roce 1979 J. E. Lovelock v jeho knize *Gaia – nový pohled na Zemi*. [Žáčková 2020]

V sociologii se poznatkům z ekologie věnovala nemalá pozornost. Například Chicagská škola, aplikuje poznatky ekologie na popis dění v lidské společnosti. Paradoxně ChŠ používá ekologické zákonitosti k vysvětlení společnosti, která zároveň ohrožuje samotnou ekologickou rovnováhu. [Keller 2009]

² Viz práce Meadows et al 1972

Dalšími sociology řešící ekologii jsou Dunlap a Caton, oba se podíleli na vzniku Environmentální sociologie a přišli s novým paradigmatem (New Ecological Paradigm) [Dunlap 2002].

Dalším sociologem je Ulrich Beck a jeho dílo Riziková společnost, který upozorňuje, že „*problém životního prostředí není žádný problém okolního světa. Je to výraz krize zasahující hluboko do základů institucí průmyslové společnosti*“. [Keller 2006] Jsou naprosto nová rizika. Dříve rizika byla spíše lokálního charakteru, což v globalizované společnosti, která si tvoří sama rizika tím, jak jedná, je naprostá novinka.

Není možné, aby nevystala otázka, která se ptá na to, kde se bere přesvědčení, že můžeme ekonomicky růst bez regulací a norem, hlavně bez ohledu na životní prostředí. Odpověď najdeme v samých základech Industriální revoluce. Zde jen zmíním jméno Adama Smithe, který věřil, že ekonomický růst nemá být omezen nebo regulován.³

3.2 Definice udržitelného rozvoje (UR)

Vznik konceptu udržitelnosti můžeme obecně vnímat jako reflexi faktu, že trvalý a ničím neomezený růst v podmínkách přírodních zdrojů, které nejsou nekonečné, zkrátka není reálný. [Huba 2002 in Žáčková 2020] O vymezení pojmu se pokouší celá řada autorů.

Bedřich Moldan definuje UR jako: „*Takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné generace, aniž by byla ohrožena možnost naplnění potřeb generací příštích.*“ [Moldan 2009, 94]

Evropský parlament definuje udržitelný rozvoj jako: „*Zlepšování životní úrovně a blahobytu lidí v mezích kapacity ekosystémů při zachování přírodních hodnot a biologické rozmanitosti pro současné a příští generace.*“ [EU 2000 in Maier 2014]

Definici, kterou dubu používat v této práci, je od Ministerstva životního prostředí: „*Udržitelný rozvoj je takový druh rozvoje, který se zároveň snaží odstranit nebo zmírnit negativní projevy*

³ francouzsky „nechte činit, nechte plynout“ - je heslo klasického liberalismu vyjadřující hlavní ekonomickou zásadu, aby stát nezasahoval do hospodářství a nesnažil se je řídit. Má se omezit na roli garanta bezpečí, majetku a tvůrce a arbitra pravidel, jejichž dodržování má od ekonomických subjektů vymáhat. [Wikipedie 2022]

dosavadního způsobu vývoje lidské společnosti... Udržitelný rozvoj proto nebere v potaz pouze ekonomický růst, ale i společenské hodnoty a přírodní bohatství. Ústřední otázkou proto je jak uchovat kvalitu života a zajistit potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo naplnění potřeb budoucích generací a jiných lidí. Stojí na pochopení, že sociální, environmentální a ekonomický pilíř společnosti jsou úzce propojeny a že nelze jeden z nich upřednostnit na úkor ostatních... [MŽP d]

Tuto definici jsem si vybral, protože vyzývá k řešení problémů, které byly způsobeny neomezeným růstem. Kdežto definice od prof. Moldana a Evropského parlamentu řeší pouze to, jak se chovat do budoucna. Moldan také upozorňuje na těžkosti shodnout se na tom, jakou podobu a objem ve skutečnosti mají lidské potřeby, a jaké budou potřeby příštích generací. [Moldan 2009: 94]

3.3 Princip předběžné opatrnosti

V diskurzu okolo udržitelného rozvoje se často setkáváme s principem předběžné opatrnosti. V krátkosti zde definuji tento pojem a vysvětlím, proč je v diskurzu relevantní.

Jeden z prvních případů, kdy se PPO uplatnilo, je v Londýně roku 1854, kdy John Snow doporučil uzavřít jednu ze studen, z které se podle jeho studií šířila cholera (do té doby se mělo za to, že cholera se šíří jen vzduchem). Úřady i tak studnu uzavřely a pomohly tak zpomalit šíření nemoci. [Harremoës 2001 in Krabec 2014]

Princip jako takový je spíše filozofický, avšak od 70. let minulého století se objevuje v právu: *“Například Mezinárodní úmluva týkající se zásahu na volném moři v případech ropných znečištění způsobených haváriemi z roku 1969... spočívá v možnosti pobřežních států bránit se potenciálním negativním dopadům na jejich pobřeží, k nimž může (ale nutně nemusí) dojít v důsledku havárií na volném moři“* [ibid.]

V Deklaraci o životním prostředí a rozvoji, která byla přijata v roce 1992 na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru, zní definice PPO následovně:

„Státy budou za účelem ochrany životního prostředí v rámci svých schopností široce uplatňovat přístup předběžné opatrnosti. Tam, kde hrozí vážná újma nebo nenapravitelná škoda, nesmí být

nedostatek vědecké jistoty zneužit pro odklad efektivních opatření, která by mohla zabránit poškození životního prostředí“. [ibid.]

Zde vidíme, že PPO je opravdu důležitý v diskurzu UR. Ale jeho spíše filozofická podoba dává prostor jeho dezinterpretaci, či trivializaci.

4 Pro environmentální chování (PEB).

V této kapitole se budu věnovat pro environmentálnímu chování, které je často spojováno s řešením ekologické krize.

Definice podle ekopsychologa Krajhanzla zní následovně: *„Pro environmentální chování je takové chování, které je obecně (či podle poznatků environmentalistiky) v kontextu dané společnosti hodnoceno jako šetrná varianta environmentálního chování či příspěvek ke zdraví životního prostředí.“* [Krajhanzl 2010: 244 in Mrazová 2022]

Důvody, proč se lidé chovají environmentálně prospěšně, ovlivňuje velká škála pozitivních i negativních faktorů. Patří sem demografické faktory (bydliště, věk), vnější faktory (ekonomické, sociální a kulturní) a vnitřní faktory jako je motivace, ekologické znalosti, povědomí, hodnoty, odpovědnost a priority. Pro environmentálním jednáním se rozumí takové jednání, kdy se jedinec vědomě snaží minimalizovat negativní dopady svého životního stylu na přírodní a zastavěný svět. [Kollmuss, Agyeman 2002 in Mrazova 2022]

Nejstarší modely k pro environmentálnímu chování vycházely z předpokladu, že vzdělávání lidí v oblasti environmentalismu automaticky podněcuje k většímu pro-environmentálnímu chování. Tento předpoklad se však v současných výzkumech ukázal jako neplatný. (např. Heeren et al. 2016, Hasiloglu, Kunduraci 2018) Když jedinec mění nějaký svůj zvyk, nemusí to pro něj být snadné. (Kollmuss a Agyeman 2002) Autoři se odkazují na kvantitativní výzkum od Rajeckého [1982], který se snažil vysvětlit rozpor mezi postoji a chováním pomocí čtyř příčin. Mezi tyto příčiny patří přímá versus nepřímá zkušenost, přičemž přímá znamená to, že se sami setkáme s dopadem nějakého environmentálního problému (např. vidíme uhynulé zvíře), což má větší vliv než nepřímá zkušenost (vzdělávání o environmentalismu ve škole). [Mrazová 2022]

Jako další aspekty ovlivňující pro-environmentální chování Rajecki jmenuje:

- Znalost problematiky: jedinec musí být obeznámen s environmentálním problémem a jeho příčinami.
- Znalost strategií jednání: je třeba vědět, jak snížit dopad na environmentální problém.
- Těžiště kontroly: představuje vnímání osoby, zda může svým vlastním chováním dosáhnout změny. Lidé se silným vnitřním těžištěm kontroly věří, že jejich jednání může přinést změnu. Lidé s vnějším těžištěm kontroly mají naopak pocit, že jejich činy jsou bezvýznamné a domnívají se, že změnu mohou přinést pouze ti, co mají v rukou moc.
- Postoje: lidé se silnými pro-environmentálními postoji se spíše zapojí do pro-environmentálního chování, nicméně vztah mezi postoji a činy se ukázal jako slabý.
- Verbální závazek: když člověk mluví s ostatními o tom, že se chce environmentálně angažovat, tak to značí ochotu se skutečně zapojit.
- Individuální pocit zodpovědnosti: lidé s větším pocitem osobní zodpovědnosti se častěji zapojují do environmentálně zodpovědného chování. (Rajecki 1982 in Kollmuss a Agyeman 2002)

Příčina, proč člověk nemusí cítit potřebu chovat se PEB, může být i takzvaná Sociální past. Jednou takovou je **Rozptýlení zodpovědnosti** – podle Librové musí změna vzejít z přijetí osobní odpovědnosti formou proměny životního způsobu každého z nás. Librová v této souvislosti upozorňuje na past, která se skrývá v požadavku změny hodnot či způsobu života. [Librova 2016 in Adamová 2021] Obdobně vnímá tento problém i Krajhanzl, čímž odpovídá na otázku, proč málokdo nakonec přiloží ruku k dílu, i přesto, že mají všichni tuto možnost. Příčinu takového chování vidí také v sociálních pastech, které mají za následek rozptýlení odpovědnosti.

Sociální pasti definoval již v 70. letech 20. století John Platt, který rozlišuje **tři druhy pastí**: past chybějícího hrdiny, past jednoho a past společného. V pasti chybějícího hrdiny jde o absenci kuráže u jednotlivce, který sice vnímá problém a chtěl by jej řešit, avšak jako jednatel nedokáže sám vystoupit z davu a zasáhnout do situace. U pasti jednoho jde o preferování krátkodobých zájmů ze strany jednotlivce, aniž by dohlédl dlouhodobé následky. Nejrozšířenější je však past společného, kdy jednatel svým krátkodobým zájmem vědomě rozhoduje o dlouhodobém zájmu celku. [Krajhanzl 2014 in Adamová 2021]

Sociální pasti však mohou být ovlivněny i rozptýlením zodpovědnosti v důsledku globalizace, kdy se stává morální zodpovědnost neadresnou, neboť jsme příliš vzdáleni následkům svého

chování [Krajhanzl 2014 in Adamová 2021]. V tomto případě by pak byl východiskem aktivní zájem o environmentální následky svých činů [Kohák 2000 in Adamová 2021].

4.1 Mám dost, díky

Erazim Kohák [2000] vnímá příčinu environmentální krize v tom, že chceme stále víc. „*Po tisíciletí připadalo lidem samozřejmé, že budou mít a chtít jen tolik, kolik měli jejich předkové. Dnes nám připadá samozřejmé chtít a mít víc, než měla předešlá generace.*“ [ibid.: 22]. Dále upozorňuje, že se výrazně změnili naše hodnotové stavy. Dříve chamtivost byla považována za patologický jev, ale dnes je spíše projev ctnosti.

Další z konceptů ekologicky příznivého životního způsobu představuje Librová, přičemž rozlišuje záměrnou skromnost a dobrovolnou skromnost [Librová 2016 in Adamová 2021]. Záměrnou skromnost označuje Librová také jako řízení běhu života. Spočívá v hodnotově-racionálním jednání, které se projevuje jako obětavá služba pro společenství, jež vyvěrá z aristotelské a křesťanské etiky [ibid.: 72].

Dobrovolnou skromnost nazývá Librová také jako umění žít. Vyznačuje se prožíváním tělesných a duševních slastí. V tom má blízko k představitelům hédonistické filozofie, antickým skeptikům či epikurejcům. [ibid.: 73] Environmentální motivy jsou obsaženy v tomto druhu životního způsobu nepřímo – jsou spíše určovány vymezením se vůči nezajímavosti konzumního chování a estetickému vztahu k přírodě. Jejich šetrné chování k životnímu prostředí je intuitivní a neplánované [Librová 2010 in Adamová 2021]. Kohák hovoří spíše o výběrové náročnosti, neboť mu slovo skromnost přijde zavádějící. Je si totiž také vědom toho, že dobrovolná skromnost nesouvisí s askezí – že jde spíše o radost ze života než z majetku. [Adamová 2021, 73]

V závěru bych chtěl zmínit studie Ágoston et al 2022; Clayton & Karazsia, 2020; Ferguson & Branscombe, 2010; Mallett, 2012; Mallett et al., 2013; Moore & Yang, 2020; Rees et al., 2015; Verplanken et al., 2013, ve kterých se potvrdila teze, že lidé, kteří prožívají environmentální distres, se mnohem častěji přiklání k PEB. I když v každé studii se mění síla korelace mezi environmentální distresem a PEB, nejspíše je zapříčiněna demografickými faktory a vybraným vzorkem.

5 Environmentální sociologie

Téma klimatické změny, je velice komplexní. Není jen jeden obor, který se touto otázkou zabývá. Naopak věřím, že je potřeba více interdisciplinární spolupráce, pokud chceme lépe porozumět tak komplikované věci, jako je klimatická změna. Proto se toto téma dostává i do sociálních věd, sociologií nevyjímaje.

I když si nemálo sociologických klasiků propůjčilo principy z přírodních věd k pochopení sociálního světa,⁴ nebrali přírodu v potaz v řešení sociologických problémů. Změna přišla až po příchodu tzv. „Varovných zpráv“.⁵

Etablování ES bylo nelehké. Nejdříve bylo potřeba změnit hlavní paradigma, které bylo hojně zastoupeno nejen v sociologii. O tuto změnu se nejvíce zasloužili E. Dunlap a W. R. Catton. Tito akademici nastavili zrcadlo sociologii. Upozornili na dva hlavní problémy, kvůli kterým se sociologie přírodou vlastně nezabývá. V závěru této kapitoly zmíním dotazník, který výše zmínění autoři tvořili. Ten nepochybně pomohl chápat, jak různé státy/etnika/třídy nahlíží na problémy životního prostředí.

V československém prostředí se díky normalizační atmosféře odmítalo diskutovat o globálních problémech, které nastínila publikace Římského klubu. Tyto texty byly označovány jako škodlivé pro ekonomický růst. Jediní, kdo mohli uvažovat o ekologických požadavcích byla buržoazní třída žijící v přepychu. V osmdesátých letech se ekologická kritika dostala více do diskurzu (pomohla tomu havárie v Černobyli). V devadesátých letech se ekologické problémy přestaly řešit úplně, protože se braly jako problémy minulého režimu [Suša 2016].

5.1 New Ecological Paradigms

V otázkách ekologických problémů zůstávala sociologie pozadu za vědami jako ekonomie nebo třeba psychologie. V 60. letech, kdy se ekologické problémy začaly reflektovat v rámci společnosti, nebyla sociologie schopna patřičně reagovat [Buchtele 2020].

⁴ Více v Sociologie a Ekologie – Ekologie jako výkladové schéma od J. Keller [1997]

⁵ Viz kapitola Varovné zprávy – Římský klub

Hlavní důvody, proč se sociologové tak dlouho nezabývali environmentálními otázkami, jsou podle Dunlapa dva. První důvod je ten, že sociologie jako disciplína vznikala v době průmyslové revoluce. Celá její podstata byla neomezený růst a progres díky novým technologiím. Společnost chtěla ovládnout přírodu. Druhým důvodem je Durkheimova teorie antiredukcionismu⁶ [Dunlap 2016].

Od těchto důvodů se nejdříve sociologové museli distancovat. První, kteří tento problém řešili, byli R. E. Dunlap a W. R. Catton⁷. Společně ustanovili NEP. Primární cíl tohoto paradigmatu je změnit tzv. Paradigma lidské výlučnosti (HEP, Human Exceptionalism Paradigm), které vzniklo z Dominant Western Worldview (DWW). Jeho počátky pravděpodobně sahají do úplných základů západní civilizace, z části díky křesťanství [Dunlap, 2002 in Vysušil 2005]. Na tuto kauzalitu též upozorňuje tzv. Whiteova teze [Vysušil 2005 in Buchtele 2020].

DWW by se dal popsat jako naprostá důvěra v ekonomický růst, prosperitu a individualismus. Toto paradigma podle Dunlapa muselo být překonáno, protože nebere v potaz prostředí, ve kterém žijeme. Kvůli tomu se snižuje počet nerostného bohatství, roste znečištění a celkově prostředí degraduje⁸ [Grendstad 1999 in Buchtele 2020]. Pro přechod k NEP byla potřeba, aby si člověk uvědomil, že je součástí přírody [Vysušil 2005 in Buchtele 2020].

Podle Dunlapa existují tři hodnotové orientace, které podporují NEP, a to: **altruistické hodnoty** (spočívající v rovnosti, míru, sociální spravedlnosti, vzájemné pomoci); **egoistické hodnoty** (společenská moc, prosperita, autorita, vliv a ambice); a **biosférické hodnoty** (respektování Země, prevence znečištění, integrace s přírodou a ochrana životního prostředí). Například používání technologií, které manipulují s řízením ekosystémů, se řadí do egoistického pozadí, které staví člověka nad přírodu [Wulansari 2018]. Dunlap neočekává, že NEP nahradí klasické sociologické teorie, jako je marxistická, weberovská, funkcionalistická, ale pokouší se stimulovat rozvoj „zelených verzí“ těchto teorií⁹ [Dunlap, 2002].

⁶ Pravidlo, které říká, že sociální fakta musí být vysvětlována pouze sociálními fakty.

⁷ Více ve stati *Sociology in an Age of Fifth Wheels* [Catton 1972]

⁸ Viz kapitola *Shrnutí Mezi růstu*.

⁹ Jako například *Ekomarxismus*, který kombinuje aspekty tradiční marxistické politické ideologie s ekologií a "zelenou politikou". [Foster 2000]

5.2 Škála měřící postoje k životnímu prostředí

Dunlap a Lier v roce 1976 vytvořili škálu pro NEP, která má zjistit platnost základních hodnot, ohledně prostředí a najít potvrzení v empirických zjištěních. Škála se skládá ze tří různých dimenzí: rovnováha přírody, meze růstu a nadvláda člověka nad přírodou [Wulansari 2018].

Environmentální postoj má měřit postoj veřejnosti ke kvalitě životního prostředí nebo k problémům životního prostředí. Nejde jen o významné environmentální problémy, jako je znečištění, odpady a environmentální problémy související s geografii, ale také o řešení otázek, jako je úbytek ozonové vrstvy, odlesňování, vymírání biologické rozmanitosti a změna klimatu. (viz Stern, 2000; Dunlap et al., 2000 in Wulansari 2018).

Tato škála byla potřebná pro zjištění, jak každý stát/kontinent atd. nahlíží na životní prostředí. Díky tomu můžeme předpokládat politický vývoj v daném státě nebo sledovat, jak se v průběhu času postoje mění. Tato škála byla potřebným impulzem k empirickému bádání pro environmentální sociologii.

6 Postoje ke klimatické krizi

To, jaký postoj lidé mají ke klimatické krizi, je klíčové pro její řešení. Pokud nebudeme brát klimatickou krizi jako problém, nebudeme ji řešit. Proto se zde zaměřím jak na černobílé rozdělení od Koger a Winter [2009], tak na „škatulkování“ od B. Moldana [2009].

Reakce na environmentální problémy se dají elementárně rozdělit na dva tábory. Optimisty a pesimisty. Optimisté většinou spoléhají na technologický posun, nebo si ani nepřipouští vážnost klimatické krize. Naopak pesimisté vidí svět více černě. Patří sem lidé, kteří přímo zažívají ekologické změny (např. výzkumníci korálových útesů).

Mezi pravděpodobně nejvlivnějšího českého optimistu řadím Václava Klause. Ve svých knihách *Modrá, nikoli zelená planeta* a *Zničí nás klima nebo boj s klimatem* [2007, 2017] se bývalý prezident snaží čtenáře přesvědčit, že klimatická krize je jen konstrukt, kterým levicově orientovaní zelení chtějí připravit lidi o svobodu a demokracii. Obě tyto knihy jsou silně

kritizovány, jak z řad akademiků, tak lajků za dopouštění se řady chyb, omylů, dezinterpretací a demagogií.¹⁰

Ze zahraničního prostředí se zmíním o dvou autorech. B. Lomborg a J. L. Simon. Simon je ekonom, který zastává názor, že populační růst je dobrá věc, protože lidé koneckonců vyrábějí více, než spotřebovávají. Lidské bytosti nejsou limitovány únosnou kapacitou Země, protože oproti jiným tvorům jsou díky své inteligenci schopny za pomoci nových technologií měnit svůj habitat. Jeho hlavní tezí bylo, že vyčerpávání zdrojů povede k růstu cen, to povede ke snížení spotřeby a k rozvoji alternativních technologií¹¹ [Koger, Winter 2009]. Lomborg ve své knize *Skeptický ekolog: Jaký je skutečný stav světa?* [2007] píše, že věci se naopak zlepšují. Zvyšuje se průměrná délka života, klesá kojenecká úmrtnost a roste blahobyt. I když Lomborg uznává nutnost vážně se zabývat hladem, bídou a znečišťováním životního prostředí, tvrdí současně, že přílišný pesimismus je naprosto nepřipustný. Protože to povede jen k apatii, lhostejnosti a strachu. Také tvrdí, že vědci a skupiny ochránců životního prostředí staví na přehnaných, a mnohdy dokonce zfalšovaných informacích o environmentálních problémech, což je přesně to, z čeho mnozí vědci a výbory obviňují jeho samotného (A. C. Revkin, 2003, Union of Concerned Scientists, 2000) [Koger, Winter 2009].

Jak píše B. Moldan [2009] tzv. „Varovné zprávy“, kam můžeme řadit např. knihu *Meze růstu* (1972), práci Paula Ehrlicha *Tiché jaro* (viz kapitola *Varovné zprávy*) jsou potřeba pro to, abychom se opravdu zamýšleli nad problémy, které mohou nastat. Jen tak můžeme dělat všechno, proto aby nenastaly (princip předběžné opatrnosti). Proto Moldan kritizuje názory Lomborga a Simonse, kteří nevidí počiny, jak ve výzkumu, tak v politice, které pomohly „zkázy“ odvrátit.

Jak dále upozorňuje Koger a Winter [2009], i když by se dalo předpokládat, že takto optimistické názory budou populární, protože lidi zbaví znepokojení z nejisté budoucnosti, není tomu tak. Většinová společnost se naopak obává klimatické krize. Například průzkum Českého rozhlasu a agentur PAQ Research a CVVM [2020] ukázal, že se na existenci klimatických změn shodne 93 % Čechů a Češek, ale skeptiků a kritiků klimatické změny je v celé populaci 26 procent. Nejzajímavější bylo zjištění, že velký až zásadní vliv změn klimatu na celý svět jich

¹⁰ Viz práce **Dvořák, O. Václav Klaus a „příroda“**. Praha 2010. Která se snaží zjistit, jak velký vliv měla práce V. Klause na názor okolo klimatických problémů. K tomu autor používá přístup kritické diskurzivní analýzy.

¹¹ Viz Simon, J. 1981. *The Ultimate Resources*. Princeton University Press. USA.

očekává 86 %, ale na svoji obec jen něco málo přes polovinu z nich. A to navzdory tomu, že Česká republika už teď patří k relativně rychle se oteplujícím zemím. Dále stojí za zmínku výzkum s názvem „Česká veřejnost o globálních problémech“, vedený Centrem pro výzkum veřejného mínění AV z roku 2011 [Tuček 2011], který se soustředil na globální problémy životního prostředí. Za nejzávažnější ohrožení je považováno hromadění odpadu (93 % „velmi + dosti závažný problém“), znečištění pitné vody (91 %) a nedostatek pitné vody (85 %), úbytek deštých pralesu (83 %), úbytek druhů (80 %), vyčerpání zdrojů surovin (82 %) a znečišťování půdy (82 %), potom přelidnění (72 %), provoz jaderných elektráren (60 %), globální oteplování (64 %) a pěstování geneticky upravených organismů (52 %). Názory veřejnosti na vybrané problémy jsou v průběhu posledních let vcelku konstantní (Vojtíšková, Patočková & Mikešová, 2017), kromě nárůstu obav z provozu jaderných elektráren, což je dáno pravděpodobně nedávnou katastrofou japonské elektrárny a reakcí na rozvoj jaderné energetiky v okolních evropských zemích. „Za nejnaléhavější problémy z oblasti životního prostředí v České republice považují respondenti úbytek volné krajiny a rozšiřující se zástavbu, nedostatek vody, znečišťování podzemních vod a úbytek mokřadů, jednotvárné zemědělské hospodaření a úbytek přírodní rozmanitosti a mizení rostlinných a živočišných druhů.“ [Vojtíšková, Patočková & Mikešová, 2017, str. 56]

Moldan [2009] rozlišuje tři základní typy postojů k řešení environmentálních otázek: **radikálně ekologický, technokraticko-etatistický a konzervativní**. Dále je potřeba zmínit více extrémistické názory, které se v diskurzu objevují. Tím jsou ekoterorismus, hlubinná ekologie, eko-anarchismus.

6.1 Radikálně ekologický postoj

Do této kategorie můžeme zařadit několik typů: ekologický aktivismus, biocentricky orientovaná stanoviska, která pocítují morální vztah vůči všem živým organismům [Skýbová, 2011] a radikální postoje ekologických organizací orientovaných anarchisticky někdy až extrémisticky.

Zastánci této kategorie často preferují „zájmy planety před různými typy hospodářského a civilizačního vývoje. Stoupenci těchto názorů zdůrazňují princip předběžné opatrnosti a poukazují na bezprostředně hrozící nebo již pokračující globální ekologickou krizi, jejíž

katastrofální následky se již místně projevují, a věří, že nebezpečí celosvětového kolapsu je blízké a naléhavé [Moldan 2009, 290].

Jako hlavní prvek nápravy berou jak chování jednotlivců, tak lidstva jako celku, opouštění konzumerismu, uvědomělou skromnost a ekologicky usměrněný životní styl (viz Librová Pestří a Zelení). Technokratická řešení nejsou odmítána, avšak jsou považována za méně důležitá až irelevantní, a rozhodně nedostatečná. Často odmítají opatrný přístup demokracie a myslí si, že vhodným stylem pro účinné řešení environmentální problémů by byl ekologický imperativ (i když není zřejmé, kdo by měl takový ekologický imperativ představovat). Extrémní názory jsou často prosazovány různými nevládními ekologickými organizacemi, z nichž některé mají až teroristický charakter [Moldan 2009, 291].

6.2 Technokraticko-etatistické postoje

V rámci technokraticko-etatistického přístupu se má rozhodování odehrávat na stabilním odborném základě. Je důležité, aby se veřejnost podílela na daném rozhodování, ale je nutno myslet na nežádoucí jev – manipulaci veřejného mínění. Za spolehlivější je poté považováno rozhodování na centrální úrovni, jelikož ta decentralizovaná mohou být nestranně ovlivněna místními nátlakovými skupinami. Za kladný prvek technokraticko-etatistických přístupů se považuje zohlednění dlouhodobé perspektivy, jakož i schopnost relativně rychlého reagování na vznikající problémy a hledání účinných, reálně efektivních i odvážných řešení, která v počátcích nemusí mít plné či dostatečné porozumění a tím tedy ani podporu společnosti [Moldan 2015].

Prostředkem technokratického způsobu řešení klimatických problémů je zavádění technických opatření [Harper, 2011]. V této souvislosti bývá někdy zmiňováno geoinženýrství [Strong et al., 2009]. Jedná se o metody, u nichž se předpokládá, že mají potenciál ovlivnit klima planety. Geoinženýrství odráží takzvané optimistické zkreslení neboli „optimism bias“, prostřednictvím něžž dává jedinec přednost ignorování rizik. Naproti tomu se jeho naděje upírá k technologickému vyřešení klimatických problémů [Hoffman, 2017]. Téma geoinženýrství bylo řešeno například Evropským parlamentem ve vztahu ke 23 konferenci OSN o klimatických změnách, jež se konala roku 2018 v Katovicích [Evropský parlament, 2018]. Solární geoinženýrství znamená například vypouštění malých částic aerosolů do stratosféry z důvodu odrazení slunečního záření [Český rozhlas, 2021 – současnost].

6.3 Konzervativní postoje

Konzervativní postoje jsou takové postoje, které: „*zachovávají odvěké mravní tradice lidstva. Konzervativci respektují moudrost předků (...) a nedůvěřují paušálním změnám. Považují společnost za duchovní realitu mající život věčný, ale též velmi jemnou stavbu: nelze ji sešrotovat a předělat jako nějaký stroj.*“ [Kirk 2000]

Je důležité podotknout, že konzervatismus v otázce klimatické krize může být do jisté míry jen obranný mechanismus. Na tento fakt upozorňují Koger a Winter [2009] v jejich knize *Psychologie environmentálních problémů*. Autorky se zde snaží odpovědět si na otázku, proč když lidé mají tolik podložených informací o klimatické krizi, i tak v ní nevěří, či ji až popírají. Odpovědí je samozřejmě více. Psychologizující by mohla být například, aby jedinec nečelil úzkostem z konečnosti světa, potažmo strachu ze smrti. Tímto nechci říct, že konzervativní postoj nutně zastává člověk trpící environmentálním distresem. Jen že je to jeden z mnoha aspektů, které v tom mohou hrát roli.

Avšak když na konzervativní postoje budeme nahlížet jako na politický či sociální fenomén (ne psychologizující), uvidíme, že tato skupina prosazuje co nejvolnější trh, co nejmenší míry regulací, s minimalizací úlohy státu [Moldan 2009: 291]. V tomto kontextu lze tedy říci, že konzervativní postoj ke klimatické krizi je čistě liberální v ekonomickém smyslu. Klíčovou roli ve společnosti má jedinec, který se rozhoduje pro své vlastní blaho a zároveň si uvědomuje plnou odpovědnost za své činy.

V českém prostředí tento názor nejviditelněji zastává bývalý prezident Václav Klaus. Jak jsem v úvodu zmínil řadím ho též k optimistům a v této bakalářské práci ho zmiňuji vícekrát v tomto kontextu. Zjednodušeně lidé s tímto názorem chtějí pokračovat v neomezeném růstu, protože podle nich jediné to dokáže vyřešit ekologické problémy v budoucích letech. Problém samozřejmě je ten, že čím delší dobu budeme v neomezeném růstu pokračovat a čím déle budeme emitovat CO₂ tím horší a dražší ekologické problémy budou.

6.4 Křesťanství

Americký historik Lynn Townsend White formuloval názor, že prvek křesťanství je bazálním hybatelem environmentální krize, což vyjádřil v článku s názvem *Historické kořeny naší ekologické krize* v roce 1967. Domníval se, že tradice židovského a křesťanského náboženství

nezastávají ve svých učeních vědomý vztah sounáležitosti člověka s přírodou, ale kořistnický vztah, přičemž poukazoval na pasáž z knihy Genesis – první knihy Mojžíšovy, kde se uvádí „podmaňte si ji („zemi“) a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem a nad vším živým, co se na zemi hýbe“ [Česká biblická společnost, 1991, s. 22]. Tento názor byl ale postupně zpochybněn jako nepochopené poselství křesťanského náboženství [Moldan, 2019].

Výzkumy, které se po Whitovi tímto tématem zabývaly, jsou například Jenkinse [2018] v českém prostředí Kameník [2009]. Etickou otázkou klimatické krize jako takové se věnuje například Erazim Kohák v knize Zelená svatozář [1998]. Hana Librova v knize Pestří a zelení: (kapitoly o dobrovolné skromnosti) [1994].

6.5 Ekoterorismus

Veřejnost často označuje členy samotných environmentálních hnutí za ekoteroristy, nebo naopak násilné činy na tyto členy se nazývají ekoterorismem. Proto se nejdříve zaměřím na vymezení tohoto pojmu pro tuto bakalářskou práci.

Ekoterorismus se začal objevovat v 70. letech minulého století v USA, kde vznikla první hnutí, která prováděla tzv. *monkeywrenching*¹², jedno z nich je Earth First! [Kulková 2018] Za typické ekoteroristické akce jsou označovány útoky na laboratoře provádějící testování na zvířatech, při kterých je ničeno vybavení laboratoří a zvířata vypouštěna do divoké přírody, dále ničení polí s geneticky modifikovanými potravinami, sabotáže a bombové útoky na těžkou stavební techniku či na automobily nepřátel, zapalování staveb boháčů atd [Kushner 2003].

Tyto akce lze označit pojmem přímé akce, který se společně s nepřímou akcí používá k rozlišení hnutí. Důležité je zmínit, že ekoteroristé často sami sebe považují za bojovníky proti novodobé společnosti (Rizikové, Post-moderní, Tekuté jakkoli ji chcete nazvat). Každopádně naše společnost má jeden ze znaků dávat zisk nad sociální, či ekologické důsledky, a právě proti

¹² Výraz *monkeywrenching* je odvozen od názvu románu Edwarda Abbeyho – *The Monkey Wrench Gang* (1975, slovenský překlad – *Gang obrancov Zeme*). Hrdinové této knihy jsou znepokojeni ničením přírody na jihozápadě Spojených států a proti domnělým „škůdcům“ životního prostředí používají nejrůznější sabotážní techniky. Kniha byla inspirací pro zrod radikálního environmentálního hnutí [Kulková 2018].

tomu ekoteroristé bojují. Například P. Watson toto jednání označuje jako „*terorismus, který je antropocentrickou kulturou uznáván jako normální.*“ [Watson 2018]

Je otázka, jestli ekoterorismus je nešťastnější pojmenování. Pod pojmem terorismus si představíme nejčastěji útok na lidi, či jiné ohrožení na životě člověka. Avšak ekoteroristé páchají zločiny nejčastěji proti majetku, který lidé používají. Proto by možná lepší označení mohlo být ekovandalství, to by nevyvolávalo zbytečné strachy u lidí, kteří se v tomto oboru nepohybují. Dále se terorismus od ekoterorismu liší tím, že terorismus je nahodilý a své cíle vybírá náhodně. Zato ekoterorismus je zaměřen často na důležité aktéry či místa.

6.6 Hlubinná ekologie

Hlubinná ekologie se zabývá filozofickými otázkami o roli lidského života a člověka v přírodě, či ekosystému. Často se charakterizuje tím, že hodnota přírody není odvozena od její užitečnosti pro člověka (tento postoj zaujímá antropocentrismus), ale má hodnotu sama o sobě. Člověk by ji měl vnímat, snažit se do ní vcítit a ztotožnit se s ní [Tekelyová 2012].

Hlubinná ekologie vidí příčinu ekologické krize právě v lidských postojích nadřazenosti vůči přírodě [ibid].

Tímto směrem míří hypotéza Gaia od J. Lovelocka v knize Gaia: nový pohled na život na Zemi [1979], v níž autor předkládá myšlenku, že Země je tenká vrstva života, vzduchu, vody, půdy a sedimentů, a to celé je samoregulující se systém. Lovelock také ukázal, jak tento systém narušujeme, a pomocí svých přístrojů objevil důležité stopové plyny – včetně chlorofluorouhlovodíků, které poškozují ozónovou vrstvu. Byl původním vědcem zabývajícím se systémem Země.

Další autoři zabývající se hlubinnou ekologií jsou Rachel Carsonová, Aldo Leopold, Paul Ehrlich, Erazim Kohák, oceňovány jsou i východní směry taoismus a zenbuddhismus. Zdůrazňují potřebu žít v symbióze s přírodou a nacházet v ní hlubokou moudrost [Moldan 2009: 293].

6.7 Eko-anarchismus

Eko-anarchismus vznikl, jak název napovídá, kombinací anarchistických a ekologických hodnot. Anarchismus odmítá jakékoliv formy vlády, jež by se jedinec musel podříditi. Naopak

usiluje o absolutní svobodu myšlení a jednání. Toto myšlení se objevuje v 19. století v Itálii a Španělsku a za prvního průkopníka je pokládán W. Godwin, který své názory vyjadřuje v práci *Zkoumání politické spravedlnosti*. (1793) Ve které nabádá k osvětě a vzdělání jako prostředek pěstování svého vlastního úsudku. Avšak poprvé se termín anarchismus objevil v práci Pierra Josepha Proudhona: *Co je vlastnictví* (1840), u obou autorů se objevují značné náznaky utopie. Nejvýraznější postavou anarchistického hnutí 19. století je Michail A. Bakunin, který připouštěl násilí při likvidaci stávajících společenských organizací a státu [Čechák 2017].

Eko-anarchisté věří, že současná ekologická krize je produktem kapitalismu. Podle nich není důležité kolik lidí existuje, ale jaké mají mezi sebou vztahy. Nadměrná spotřeba a konzumerismus jsou příznaky, nikoliv příčinami současné ekologické krize. Ty spočívají ve vztazích mezi lidmi, ve vykořisťování člověka člověkem [Moldan 2009: 293].

V ČR vycházejí primárně z eko-anarchismu organizace Země především/Earth First! (EF!), Animal Liberation Front (ALF), Ulice lidem/Reclaim the street!, či kampaň s organizačními buňkami Stop Huntington Animal Cruelty [Mareš 2010].

7 Environmentální hnutí v ČR po roce 1989

V této části práce se věnuji původu a vývoji sociálních hnutí se zaměřením na environmentální hnutí v ČR po roce 1989. Hlavním zdrojem této kapitoly je kniha Arnošta Nováka: *Tmavozelený svět, Radikálně ekologické aktivity v České republice po roce 1989 a Sociální hnutí od Františka Znebejánka*.

7.1 Sociální hnutí

Sociální hnutí bývá často spojováno s fungující demokratickou společností. Opoziční názory přináší do společenské debaty nové podněty, které mohou být většinovou společností přehlíženy. Avšak je potřeba podotknout, že neexistuje žádná všeobecně přijímaná definice. V této práci je sociální hnutí chápáno jako uskupení, jež není politickou stranou ani elitářskou skupinou.. Spíše se sociální hnutí nachází na půl cesty mezi výše zmíněným a neorganizovaným masovým trendem bez cíle [Freeman, Johnson 1999].

I když jsem v předchozím odstavci upozornil na problém všeobecné definice sociálního hnutí. Považuji za vhodné určit si, co jej charakterizuje. K tomu byla využita teorie Briana Doherty. [2002: 7]:

- *„Musí mít vědomě sdílenou kolektivní identitu.*
- *Musí alespoň částečně operovat vně politických institucí a užívat protest jako jednu z forem svého jednání.*
- *Je charakteristické neinstitucionalizovanými sítěmi interakcí.*
- *Musí odmítat nebo zpochybňovat převládající formy moci.“*

Sociální hnutí jsou *„neodmyslitelným hybatelem společenských změn, a proto představují trvalý objekt sociologických analýz.“* [Znebejánek 1997:10]

Do sociologie se sociální hnutí dostává po druhé světové válce s pracemi od H. G. Blumer (1946, 1957) a R. Heberle (1951). Sociální hnutí definuje Blumer jako kolektivní snahu „ustavit nový životní řád“. Rozlišuje sociální hnutí obecná (např. ženské hnutí), specifická (např. hnutí za snížení daní na určité výrobky) a expresivní (např. módní hnutí). Další důležitou práci na toto téma vypracoval Alain Touraine. Ten teorii soc. hnutí rozšířil o další formy hnutí. Jmenovitě kritické, rozvojové, historické a kulturní. Touraine se hodně inspiroje Marxovou teorií, protože v sociálních hnutích vidí konflikt mezi třídami [Strmiska 2020].

Zjednodušeně jde o sociálních hnutích přemýšlet jako o opozici (protestní hnutí) proti mocenským byrokraticko-technokratickým aparátům a velkým organizacím, které produkují a prosazují vládnoucí představy a diskursy o všech významných společenských záležitostech. [ibid.] Pro tuto práci jsou relevantní jen tzv. klimatická hnutí. Ta začala vznikat na přelomu 60. a 70. let 20. století a stala se významným sociálním aktérem [Guha 1999 in Novák 2017]. Environmentální hnutí nebylo ovšem nikdy homogenní a monolitické, vždy mělo více přístupů a proudů, taktik a strategií, které často byly a jsou ve vzájemných rozporech. Tyto rozpory se týkají názorů na příčiny současných environmentálních problémů, způsobů jejich řešení, na to, co je vlastně příroda a jak chápat vztah člověka k přírodě. Proto je důležité brát každé environmentální hnutí individuálně.

Přijde mi též velmi zajímavé, že je docela časté, že právě studenti jsou klíčoví aktéři hnutí. V roce 1939 byly uzavřeny vysoké školy právě kvůli podzimním demonstracím. Poté 1989. Jména jako Jan Opletal, Jan Palach si připomínáme stále. Proto i UzK přišli s nápadem své stávky dělat na přilehlý svátek. *„Studenty nelze považovat za iracionální aktéry z důvodu, že*

odmítají převzít politickou moc, vyhýbají se elitářství a jednají účelově. Studentská hnutí často vedla k otevřeným revoltám a protestním akcím, které dokázaly narušovat pevně ukotvenou moc.“ [Babišová 2021]

7.2 Od psychologie davu k sociálním hnutím

„Snaha porozumět konfliktním vystoupením mas sahá hluboko do historie společenskovedního myšlení. Hobbes, Rousseau, Marx, to jsou první milníky na cestě k odhalení záhady jednání kolektivních aktérů. Velcí předchůdci teorie kolektivního jednání však nacházejí místo v dnešních diskusích o sociálních hnutích již jen jako varování před opakováním omylů a nedůsledností minulosti.“ [Znebežánek 1997:12].

Za počátky moderní teorie kolektivního jednání se označuje práce francouzského sociologa Gustava Le Bona. V jeho práci *Psychologie des foules* (1895) rozděluje dav na heterogenní a homogenní. [Keller 2022] Dále tato práce přichází s tezí, že dav je „soubor individuí, jež jsou sjednocena iracionální připraveností k činu, která vyplývá z faktu rozplynutí individua v mase a jeho rezignace na sebekontrolu. Je to shromáždění, které snadno podléhá davové sugesci a není schopno si utvořit vlastní názor na nic, protože každý názor je davu imputován z vnějšku.“ [Velký sociologický slovník] Dále je pro Le Bona důležitý vůdce davu, který umí vnutit myšlenku tak, že ji členové přijmou za svou vlastní. [Keller 2022] Člověk se tak v davu nechová jako individuum, hranice individua se téměř rozplynou a stane se z něj primitivní tvor [Petrusek 2001].

Dav ovlivňuje své členy silněji než národ. Le Bon dále upozorňuje na fakt, že není potřeba aby lidé byli shromážděni na stejném místě. Stačí, aby existovalo něco, co všechny stejně vzrušuje. Vlastnosti davů se mohou projevit i u homogenních skupin, mezi které Le Bon řadí sekty, kasty a třídy [Babišová 2021].

Le Bonova psychologická analýza davu je považována za základ pro teorii kolektivního jednání tzv. teorii masové společnosti. Teorie říká, že „nízká míra vevázanosti občanů do místních společenství, profesních organizací dobrovolných sdružení a podobně, způsobuje přístupnost mas k mobilizaci.“ [Znebežánek 1999:18 in Babišová 2021]

7.3 Teorie přímé akce

Přímá akce je podle Davida Graebera „*forma jednání, v níž se prostředky a cíle stávají v podstatě nerozlišitelnými. Je to způsob, jak se aktivně zapojit do světa s cílem dosáhnout změny, ve kterém forma akce – nebo alespoň organizace akce – je sama o sobě modelem změny, kterou si člověk přeje vyvolat.*“ [Graeber 2009 in Babišová 2021]

Podle Carolyn Merchant environmentální hnutí prosazují změnu systémovou, která podle nich je nejefektivnější v otázce klimatické krize. Hnutí Univerzity za klima nahlíží na tuto otázku právě systémově, stejně jako většina kolektivů, se kterými spolupracuje. Proto se v jejich požadavcích domáhají změny systému (viz cíle hnutí).

Doherty [2002: 155-156] identifikuje, co charakterizuje hnutí environmentální přímé akce od jiných:

- Pro hnutí je forma protestu součástí strategie k dosažení komplexní sociální a politické změny směrem k radikální zelené společnosti.
- Na rozdíl od místních ekologických skupin a organizací ekologických hnutí jsou protestní akce skupin přímé akce zakořeněny v alternativní kultuře. To se projevuje v jejich oblečení, jejich životním stylu, odmítání dominantních hodnot a institucí a jejich nehierarchické formě organizace. Skupiny zapojené do ekologické přímé akce jsou na radikálním konci zeleného spektra.
- Označují přístup nevládních neziskových organizací za nedostatečný k řešení ekologické krize. Argumentují tím, že když organizace akceptují postupná drobná vítězství, pomáhají legitimizovat politiku a rozhodovací proces, který upřednostňuje rozvoj před životním prostředím. Hnutí přímé akce není svázáno podporou donorů jako je tomu v případě neziskových organizací a mohou proto volit jiný repertoár jednání.
- Individuální morální závazky (dělat to, co je správné) zcela převažují nad politickou povinností vůči státu. Hnutí přímé akce má výraznější konfrontační charakter než dřívější formy občanské neposlušnosti. Nezákonné jednání je ospravedlněno jednak tím, že samotný politický, sociální a ekonomický systém je nelegitimní a také proto, že je považován za nejúčinnější prostředek k dosažení změny.

Tato hnutí existují jako tzv. „hnutí zdola“ (grassroots). Ty se snaží pomocí rozšiřování komunity vést členy k demokratickému pluralismu. Tento princip není jen politický, spíše se

snaží zdůraznit potřebu aktivní, zapojené komunity, která se podílí na procesu rozhodování [Komanduri, Kurtz 2008 in Babišová 2021].

„Každý člověk, který kdy měl plán cokoli udělat a šel a udělal to, nebo se se svým plánem svěřil ostatním a dosáhl tak jejich spolupráce, aniž by šel k vnějším autoritám, aby to udělaly za něj, udělal přímou akci. Každý, kdo měl pocit, že má právo něco prosazovat a odvážně to sám nebo s ostatními, kteří sdíleli jeho přesvědčení, prosazoval, dělal přímou akci.“ [de Cleyre 2009¹³]

7.4 Vývoj environmentálních hnutí v ČR po 1989

Tato podkapitola se soustředí na environmentální hnutí v České republice. Jako hlavní zdroj je kniha od Arnošta Nováka Tmavozelený svět, Radikálně ekologické activity v České republice po roce 1989. Tato kniha nabízí bohaté úvahy jak nad situací týkající se ekologických aktivit, tak též teoretickým vývoje výzkumu sociálních hnutí a hnutí přímé akce.

Důvod, proč environmentální hnutí analyzují až po roce 1989, je ten, že v Československu moderní politické environmentální hnutí téměř neexistovalo. Rozšířené byly tzv. „ochranářské activity“, které byly apolitické a mluví se o nich jako o „malé ekologii“. Jmenovitě se jedná o Hnutí Brontosaurus a Československý svaz ochránců přírody (ČSOP). Jejich activity se zaměřovaly na čištění lesů, potoků a krmení lesní zvěře [Novák 2017].

V roce 1989 v českém prostředí začaly neformálně vznikat ekologické skupiny inspirované Greenpeace nebo Friends of the Earth. Díky změně režimu mohly tyto skupiny oficiálně působit. Jako první takto vznikly Hnutí Duha a Děti Země. Od té doby ochrana přírody přestává být apolitickou otázkou, naopak environmentální témata se zpolitizovala stejně jako o dvacet let dříve v západních zemích. Začala se řešit témata jako je jaderná energetika, globální environmentální problémy nebo kritika konzumu. Také se k tomu začaly používat neformální způsoby jednání (protesty, stávky atd.) [ibid.].

Další přelom přišel po bourání severočeské vesnice Libkovice z důvodu těžby uhlí a pak dokončení jaderné elektrárny Temelín. Tato dvě témata byla v první polovině 90. let naprosto klíčová. Ekologické organizace se díky tomu zmedializovaly a získaly ve společnosti

¹³ Dostupné z: <https://theanarchistlibrary.org/library/voltaire-de-cleyre-direct-action> [citováno 20-2-2023].

stoupence, ale i odpůrce. Ve veřejném diskurzu začali být aktivisté označováni za extremisty až ekoteroristy. V roce 1995 se hlavní ekologické organizace Hnutí Duha, Děti Země, Greenpeace a Animal S.O.S. dostaly na seznam extremistických organizací ministerstva vnitra [Mazel 1998 in Novák 2017]. Proto v druhé polovině 90. let environmentální organizace přestaly téměř protestování používat a orientovaly se spíše na lobbování, expertizy a účast ve správních řízeních. Tím se čím dál více profesionalizovaly a institucionalizovaly. Po roce 1999 nekonvenční protestní jednání prakticky v ČR vymizelo [Novák 2017].

Císař 2008; Binka 2008; Novák 2017. Tito autoři se shodují na tendenci českých hnutí k deradikalizaci a větší profesionalitě a institucionalizaci. Je nutné dodat, že tyto výzkumy mají tendence přehlížet mobilizace a jednání odehrávající se v lokálním aktivismu či krátkodobých mobilizacích [Jacobsson, Saxonberg 2013 in Novák 2017]. Přesto všechno si dovoluji tvrdit, že na tom bude mít nemalý podíl tehdejší vláda. Klausova ODS se do značné míry podepsala na vládním diskurzu, který přestal být pro environmentální hnutí vstřícný.¹⁴

V závěru bych se chtěl zmínit o „zelených“ politických funkcích, které se po Sametové revoluci objevily. Díky poptávce po nezkompromitovaných odbornících řada z nich nastoupila do úřadů a politických funkcí. Bedřich Moldan se stal v roce 1990 prvním českým polistopadovým ministrem životního prostředí za Občanské fórum. Stejně tak Josef Vavroušek se stal ministrem federální vlády. Z toho lze vyvodit, že příchod demokracie znamenal pro environmentální hnutí odliv mozků do nově založených environmentálních institucí a úřadů [Jehlička 2001 in Novák 2017]. Také současně s tímto jevem souvisel příliv mladé generace environmentálních aktivistů, kteří byli političtější a radikálnější. Jak napsal Jehlička [2001] *„první dva roky po sametové revoluci představovaly entusiastické období, v němž existovaly úzké vztahy mezi státní správou a environmentálními organizacemi, a to nejen na rovině osobních vztahů, ale i na rovině institucionální.“*

Zajímavé zjištění pro mě bylo, že v roce 1990 byl na ministerstvu životního prostředí zřízen Zelený parlament, kde se pravidelně setkávali představitelé ministerstva a zástupci environmentálních nevládních organizací a společně diskutovali o probírané legislativě. I když po dvou letech parlament zanikl, což Bedřich Moldan přisuzuje malé a nekonzistentní účasti

¹⁴ Viz práce **Dvořák. O. Václav Klaus a „příroda“**. Praha 2010

environmentálního sektoru. [Fagan 2004] Jak se v empirické části dozvíme i UzK měli setkání jak s ministerstvem životního prostředí, tak s vládou, a hlavně s vedením Univerzity Karlovy.

8 Univezity za Klima

„Univerzity za Klima je mladé hnutí, které vzniklo na jaře roku 2019 v reakci na vlnu středoškolských stávek za klima Fridays For Future. Cítili jsme potřebu vyjádřit středoškolským studentům podporu a poukázat na to, že přestože na akademické půdě naše páteční neúčast nevyvolá přílišný rozruch, klimatická krize se týká nás všech a je třeba na ni okamžitě reagovat. Začali jsme se tedy organizovat prostřednictvím Univerzitního bloku na těchto stávkách. V současnosti sdružujeme studenty, členy akademické obce a pracovníky, kterým není lhostejná budoucnost planety, na které žijeme.“ [UzK 2023a]

8.1 Cíle hnutí

Cíle hnutí UzK by se daly rozdělit na požadavky, které hnutí má vůči vládě a na požadavky, které vytyčilo vůči univerzitám.

8.1.1 Požadavky na vládu

Vláda si musí vytyčit řešení klimatické krize jako svou prioritu.

- *„Za tímto účelem zřídí zvláštní instituci, a to ať už ve formě ministerstva bez portfeje nebo vládní zmocněnkyně nebo zmocněnce pro boj s klimatickou krizí a jejími důsledky.*
- *Tato instituce bude koordinovat vládní a obecně celospolečenské úsilí o spravedlivou transformaci a přechod k bezemisní budoucnosti.*
- *Instituce musí být nezávislá na lobby zájmových skupin a musí disponovat dostatečnými pravomocemi, expertním a organizačním zázemím, které umožní bezodkladné a co nejrychlejší dosažení stanovených cílů.“*

Vláda musí co nejdříve představit konkrétní kroky k dosažení bezemisní budoucnosti.

- *„Vláda musí do konce roku 2022 vytvořit energetickou koncepci státu založenou na masivním rozvoji bezemisních, především obnovitelných zdrojů energie a maximálních úsporách energie pro nezávislost na fosilních palivech.*

- *Za účelem realizace bezemisní budoucnosti musí vláda zavést uhlíkovou daň a uhlíkovou dividendu, díky kterým za boj proti klimatické krizi zaplatí největší znečišťovatelé a nikoliv občané.*
- *Vláda se musí všemi dostupnými prostředky zasadit o konec uhelných elektráren do roku 2033, jak sama slíbila ve svém programovém prohlášení.*
- *Ministerstvo životního prostředí, zemědělství, dopravy a průmyslu a obchodu musí urychleně stanovit další konkrétní opatření ke snižování emisí skleníkových plynů v souladu s evropským a mezinárodním právem a důsledně je plnit. Není možné, aby ministerstva už půl roku nerespektovala pravomocný rozsudek Městského soudu v Praze ve věci klimatické žaloby, který označil jejich současné plány za nedostatečné.“*

Požadujeme okamžité vystoupení České republiky z Energetické charty a vytvoření tlaku na to, aby z Energetické charty vystoupily i ostatní členské státy EU.

- *„Energetická charta umožňuje fosilním korporacím žalovat jednotlivé státy za jejich klimatické politiky a tím prospívá zájmům největších znečišťovatelů. V posledních týdnech od charty odstoupilo sedm států EU a Česká republika by je měla následovat.“*

Je nutné, aby transformace státu a společnosti byla udržitelná, demokratická a spravedlivá.

- *„Prostředky z Plánu obnovy Evropské unie, Fondu spravedlivé transformace a státního rozpočtu určené na spravedlivou transformaci nesmějí skončit u uhlobaronů a jiných znečišťovatelů nebo v nesmyslných samoučelných projektech, které neřeší sociální ani klimatické problémy. Spravedlivá transformace se nesmí stát dotací pro oligarchy. O využití těchto prostředků si musí rozhodnout lidé z uhelných regionů sami.*
- *Je nutné výrazně urychlit přijetí adekvátní legislativy pro komunitní energetiku a obecně podpořit nejen dekarbonizaci energetiky, ale i její decentralizaci ve prospěch energetické soběstačnosti podniků, státních institucí, obcí a měst. V tomto bodě je pak klíčové urychlit přijetí novely energetického zákona tak, aby byla účinná již od 1. 1. 2023.*
- *Energetická chudoba nemá ve vyspělé společnosti co dělat. Je nutné, aby stát dostatečně pomohl lidem postiženým energetickou chudobou a usnadnil nízkopříjmovým občanům přístup k obnovitelným zdrojům energie (např. zavedením vyšších dotací pro lidi s nižšími příjmy).*

- *Otevřít na celospolečenské úrovni debatu o alternativních modelech práce, trhu a státu.*“

[UzK 2023b]

8.1.2 Požadavky na univerzity

Univerzity se musí stát udržitelnými. Za tím účelem požadujeme přijetí strategií transformace a vytvoření dostatečných organizačních kapacit k tomu, aby bylo dosaženo udržitelných univerzit v roce 2027.

- *Zahájit a dokončit energetický audit univerzit a jejich jednotlivých fakult do konce roku 2023.*
- *Co nejdříve přistoupit k dostatečnému zateplení budov univerzit a okamžitě začít snižovat spotřebu energií, tam, kde je to možné a citlivé vůči potřebám výuky, studentů, studentek a dalších akademických i neakademických pracovníků a pracovníc.*
- *Začít budovat vlastní kapacity pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů.*

Požadujeme zřízení fakultních koordinátorek a koordinátorů disponujících dostatečným personálním, organizačním a finančním zázemím pro realizaci skutečně udržitelné univerzity.

Finanční ohodnocení doktorandů a doktorandek, stejně jako zaměstnanců a zaměstnankyň a jiných pracujících na univerzitách musí být důstojné a adekvátní.

- *„Žádáme celou akademickou obec, aby se postavila do čela veřejného protestu proti nerovným dopadům inflace a rapidnímu zvyšování cen energií na akademické a vědecké pracovníky a pracovnice. Jejich práce se totiž v mnoha případech odehrává v prekarizovaných podmínkách.“*

Je nutná podpora výuky související s řešením příčin a důsledků klimatické krize a úsilím o spravedlivou transformaci.

Univerzity se musí držet zásad odpovědné spolupráce se soukromým sektorem.

- „Univerzity nesmí podporovat aktivity spojené s bezohledným zneužíváním přírody nebo jiných, ať už lidských nebo mimo-lidských bytostí a nesmí přijímat finance od těch, kteří tyto činnosti vykonávají.
- Univerzity musí jasně stanovit podmínky pro poskytovatele pojištění a zahrnout do nich klimatická kritéria.
- Požadujeme, aby se univerzity připojily k našemu tlaku na soukromý sektor i veřejně a naplňovaly tak tzv. třetí roli, kterou jim ukládá zákon.“ [UzK 2023b]

8.2 Aktivity

Hlavní aktivity hnutí jsou prosazování výše zmíněných požadavků. K tomu používají občanskou neposlušnost ve formě stávkování. Stávkování je jedno ze základních lidských práv a většinou se používá jako nátlak, když se nedaří dosáhnout cílů vyjednáváním. [Hornák 2023]

UzK stávkují 17. listopadu a první stávku měli v roce 2019. Na to, proč si ke stávkování vybrali právě 17. listopad, odpovídají následovně: „*Ideály spravedlivé sociální společnosti, shrnuté studenty v svolání z 20. listopadu 1989 zůstaly nenaplněny. I přes zásadní úspěchy, jako například nenásilné svržení komunistického režimu, založení demokratických institucí, zajištění svobody slova a dalších svobod a lidských práv, jsme po roce 1989 udělali mnoho chyb. Chceme mluvit o tom, co a jak se mělo udělat jinak a lépe.*“ [UzK 2023b]

9 Metodologie výzkumu

V následující kapitole se budu věnovat popisu metod využitých při empirické části této práce. Hlavní metodou výzkumu jsou polostrukturované rozhovory s lidmi participujícími na stávce za klima, která se konala 17. listopadu 2022 a je pod záštitou organizace Univerzity za klima. Nejprve shrnu cíle výzkumu, následně se budu věnovat etice ve výzkumu a způsobu provedení rozhovorů. V dalších podkapitolách budu rozebírat způsob výběru vzorku respondentů a poté popíšu proces analýzy dat pomocí tematické analýzy (Silverman, 2005, s. 247–251).

9.1 Cíle studie

Empirická část práce si klade za cíl především prozkoumat motivace stávkujících, zmapovat jejich emoční rozpoložení a to, jak na jejich činnost reaguje jejich blízké okolí. Data jsou získána za pomoci polostrukturovaných rozhovorů a tematicky navazují na teoretickou část.

Záměrem této studie je odpovědět na následující výzkumné otázky:

1. Co bylo hlavní motivací účastníků stávky za klimatické změny, která probíhá na podzim roku 2022?
2. Jak účastníci stávky za klimatické změny vnímají možný dopad současné stávky na klíčové stakeholdery a čeho si nejvíce cení na jiných formách protestů sledujících stejný cíl?
3. Jak účastníci stávky hodnotí reakce představitelů univerzity, rodičů, přátel a partnera na jejich účast ve stávce?
4. Prožívají účastníci stávky klimatický žal? Jak se s ním vypořádávají?

Z těchto výzkumných otázek jsem vytvořil čtyři okruhy výzkumných témat:

1. **stávkování**
2. **dopady současné stávky na klíčové stakeholdery**
3. **emoce**
4. **postoje okolí**

Konkrétní otázky každého okruhu popisují v kapitole Metoda sběru dat.

9.2 Metoda sběru dat

Kvalitativní výzkum jsem vybral pro tuto práci, protože se snaží hlouběji prozkoumat motivace a postoje omezeného počtu členů klimatického hnutí. Jako metodu pro získání dat jsem zvolil polostrukturované rozhovory. Protože dávají možnost ptát se na otázky, které mě napadly v návaznosti na odpovědi respondentů. Méně striktní formálnost rozhovorů zároveň napomáhá většímu pohodlí respondentů a v případě nejasností možnosti doptání se, jak přesně otázka byla míněna. [Mišovič 2019]

Jak bylo zmíněno, rozhovory byly polostrukturované. Dopředu jsem měl připravené otázky, na které jsem se chtěl ptát. Ty byly rozděleny do čtyř podtémat. První podtéma bylo zaměřeno na **stávky**. Zde jsem se ptal na následující otázky:

- Proč jste se rozhodl angažovat ve stávkování za klima?
- Od kdy stávkujete (pokud byl na stávce 2019 doptat se, jestli se jeho postoje ke stávkování změnil)

- Jaká forma stávky je podle Vás nejefektivnější?
- Co si myslíte o protestech, které jsou za rámec zákona? (Extinction Rebellion)

Následující podtéma řešilo **dopad současné stávky na klíčové stakeholdery**.

- Myslíte si, že česká vláda dělá pro zlepšení situace kolem klimatické změny dostatek?
- Máte pocit, že stakeholderi (vláda, univerzita, široká veřejnost) Vaše stávky berou dostatečně v potaz?
- Jaký si myslíte, že má dopad na stakeholdery vaše stávka?

Dále jsem se ptal na **emoce**.

- Prožíval jste někdy ekologický žal/úzkost?
- Nenastal u Vás moment, kdy jste toho měli „dost“? (syndrom vyhoření)
- Dosáhli jste v rámci stávkování nějakého úspěchu, který Vás dál motivuje?

V posledním podtématu jsem se zaměřil na **klimatickou změnu a udržitelný rozvoj**

- Jak je podle Vás možné předejít dopadům klimatické krize?
- Myslíte si, že je možné přejít k udržitelnému rozvoji, „než bude pozdě“?

Každý rozhovor byl specifický, protože dotazování téměř vždy kladli důraz na jiné otázky, u některých se rozmluvili a některé je tolik nezaujaly. Zároveň otázky nebyly pokládány striktně chronologicky.

9.3 Výběr narátorů

Respondenti pro tento výzkum jsou členové hnutí Univerzity za klima. To bylo jediné kritérium, které muselo být naplněno.

Respondenty jsem pro rozhovor získával nejprve přes email UzK, poté přes sociální sítě. Využil jsem metodu sněhové koule, kdy mi členka z UzK odpověděla na email a to mě dovedlo k dalším respondentům [Disman, 2002].

Výzkumný vzorek byl tvořen šesti participanty. Čtyři muži a dvě ženy. Vzhledem k tomu, o jaké hnutí se jedná, se věk respondentů pohyboval v rozmezí mezi 20-25 lety. Jednalo se o

aktivní členy hnutí. Kvůli jejich nehierarchickému přístupu vedení hnutí, nelze říct kdo jakou roli v hnutí má, či v čem se angažuje v hnutí nejvíce.

9.4 Etika výzkumu

Před začátkem každého rozhovoru byli respondenti obeznámeni s tématem rozhovoru, přibližnou časovou náročností. Stejně tak se dozvěděli, že výzkum je pro empirickou část této bakalářské práce psané na oboru Sociologie pod fakultou Filozofie na Univerzitě Hradec Králové.

Etická stránka výzkumu byla koncipována podle Hendla [2005]. Proto před každým rozhovorem byli respondenti informováni, že účast je dobrovolná a kdykoli mohou od výzkumu odstoupit. Všechna jména jsou fiktivní, i když někteří respondenti udělili souhlas s používáním opravdových jmen, tuto možnost jsem nevyužil. Respondenti byli upozorněni, na nahrávání rozhovoru a také věděli, že jakoukoli otázku mohou odmítnout, popřípadě rozhovor předčasně ukončit.

Kvůli částečné anonymizaci nebudou k této práci přiloženy doslovné přepisy rozhovorů z důvodu možné identifikace respondenta.

9.5 Limity výzkumu

Jedním z limitů práce, který shledávám, je omezený vzorek. Myslím, že by mohlo být velice přínosné mluvit i s lidmi, kteří se těchto stávek nezúčastnili. Též vznikla petice s názvem Studenti UK proti blokádě rektorátu,¹⁵ která ostře kritizovala způsoby stávky a udělovala stávkujícím nálepky extrémních levicových názorů.

Dále je třeba zmínit, že má pozice výzkumníka je ovlivněna tím, že shledávám velkou sympatii k tomu, co dělá hnutí UzK a autor uvažuje že by se k jejich hnutí přidal. Tato sympatie s sebou mohla nést určitou míru předporozumění problému a některé informace tak mohly zůstat nevyřčeny.

¹⁵Více informací na: https://www.petice.com/studenti_uk_proti_blokade_rektoratu

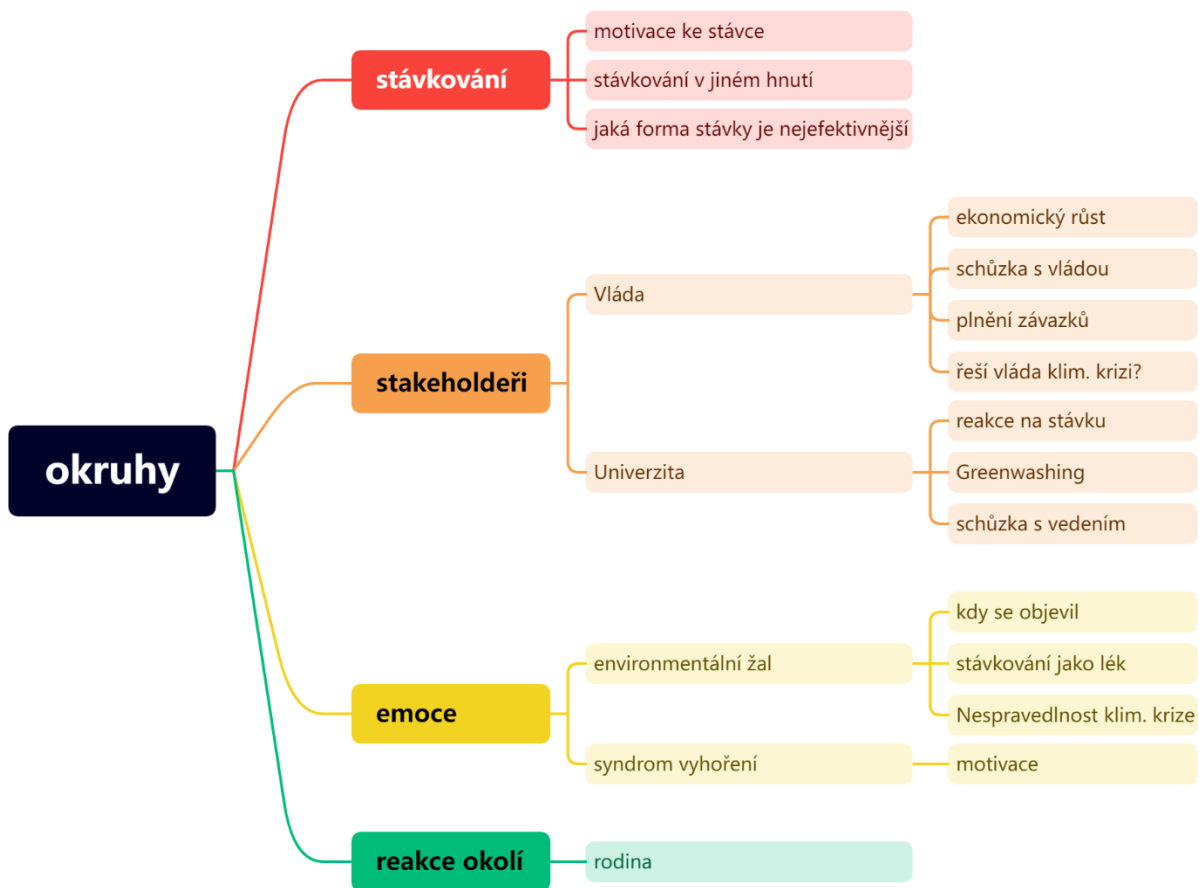
Další důležitý fakt je ten, že UzK je hnutí velmi mladé a spíše vznikající, vyjednávající svoji pozici ve veřejném prostoru, ale také vyjednávající činnosti mezi sebou navzájem. Však i za tak krátkou dobu svého působení stihlo hnutí vytvořit image, díky kterému je bráno vážně a etablovaně. Proto si myslím, že je materiálem hodným dalšího zkoumání v delším časovém odstup.

Poslední faktor, který mohl výzkum ovlivnit, je fakt, že všechny rozhovory proběhly online. Nejčastěji přes videochat na sociálních sítích.

9.6 Proces analýzy

Data získaná z rozhovorů jsem zpracoval pomocí tematické analýzy. Rozhodl jsem se použít tuto metodu pro její flexibilitu a schopnost poskytnout komplexní výčet dat, který zároveň dokáže být relativně detailní [Braun & Clarke 2006]. Pro tuto metodu je žádoucí kódování přepsaných rozhovorů. Díky tomu má výzkumník lépe zorganizované typy informací, které získal a může je lépe analyzovat a tematizovat [Boyatzis 1998]. Ke kódování jsem použil software MAXQDA. Kódy jsem neměl předem připravené. Použil jsem induktivní metodu, při které jsem kódy vytvářel až při samotné analýze rozhovorů.

Braun & Clarke [2006] popisují šest fází, jak používat tematickou analýzu. Z této teoretické koncepce jsem vycházel v této práci. První fáze je seznámení s daty. Druhá fáze data kóduje. Třetí fáze člení kódy do témat, které jsou ve čtvrté fázi přepracované podle logických souvislostí. V páté fázi jsou tato témata a podtémata vložena do myšlenkové mapy a znázorněna graficky. Viz níže.

Presented with XMind

Schéma č. 1

Posledním krokem je vytvoření závěrečné zprávy na základě zpracovaných dat. Vybraná témata a podtémata by měla korespondovat s tématem práce [Delahunt & Maguire 2017].

10 Empirická část

Tato část práce se snaží za pomoci dat z rozhovorů odpovědět na výzkumné otázky. Mapuje motivace členů hnutí UzK, jejich emoční rozpoložení, reakce okolí a to, jak si vysvětlují dopad samotné stávky z podzimu minulého roku (17. listopad 2022).

Odpovědi jsou seřazeny tak, jak bylo nastíněno v diagramu v kapitole Metodologie výzkumu. Nejsou seřazeny podle četnosti, nebo důležitosti.

10.1 Stávkování

Jak bylo řečeno v kapitole Metodologie výzkumu. První část rozhovoru řešila téma stávkování. Z diagramu je možné vidět, že jsem tuto část rozkódoval na tři podtémata a jedno podtéma mělo ještě dodatek. V této části se budu zaměřovat právě na ně.

10.1.1 Motivace ke stávce

Z rozhovorů je patrné, že hlavní motivací pro členy je potřeba řešit problém klimatické krize. V části, která se jmenuje stávkování jako lék, je z výpovědí patrné, že stávkování je i způsob, jak se účastníci vypořádávají s environmentálním žalem, ale o tom více v další části.

„Jako v první řadě kvůli tomu, že jako čím dál víc, co se nějakým způsobem edukuju v tom tématu. Teda v tématu klimatický změny a globálního oteplování, tak zjišťuju, jak akutní to je, jak velkej problém to pro nás představuje ... zjišťuju, jak málo se vlastně tý prevence nebo tomu jako tý nápravě toho programu jako v současné době věnuje.“ (Adam)

„no zase jako já se o to téma zajímám už nějakou dobu, třeba jako 3 roky nebo dýl, a prostě více než všechny ty IPCC reporty za poslední dobu, a jako považuju to za hodně velkej problém. Myslím si, že jako je pořád s tím co dělat a tady se jako naskytla příležitost zapojit se do nějakýho aktivismu, který jsem doufal, že by třeba mohl bejt něco novýho, že by to mohlo bejt nějaký smysluplný.“ (Petr)

„Je tady nějakej problém, kterej se prostě veřejně jako o tom mluví, že existuje a veřejně se mluví o tom, že je potřeba vlastně něco udělat a zároveň prostě tady evidentně jakoby není děláno dost. Tak prostě si člověk řekne, že když tady je nějaká příležitost s tím něco udělat, prostě se připojit ke spolku lidí, kteří se nějakým jako způsobem, svojí malou troškou jako přispívají k dílu tak prostě to dává nějak smysl.“ (Zdeněk)

„No a zároveň ty důvodu nejsou jako, že se toho náhodně stalo, ale prostě mě trápily ty věci co se dějou a to že se s tím nic nedělá.“ (Tomáš)

10.1.2 Stávkování v jiném hnutí

Respondenti byli dotazováni, zda se angažují i v jiných hnutích. Čtyři z nich odpověděli, že ano. Ve dvou případech se jednalo o Extinction Rebellion, ze kterých oba respondenti odešli. Ve zbylých případech se jednalo o hnutí Limity jsme my, End Fossil Occupy a kolektiv Zastavme špinavé prachy.

„Nejsem členem jiné skupiny, ale většinou když třeba dělá ten kolektiv Zastavme špinavé prachy a nebo Limity jsme my, tak když dělají nějaký přímý akce, tak tam docela často se do toho zapojuju.“ (Simona)

„...a teď ještě nově v nějakým jako mezinárodním hnutí, jako mladistvým radikálním klimatickým hnutí vlastně jako pod stříškou end fossil occupy, k čemu jsme se přidali jako univerzity za klima.“ (Adam)

„...předtím jsem se zkoušel zapojovat do Extinction Rebellion ale vlastně se mi nelíbily ty jejich metody, který používaj a se kterýma jsem nesouhlasil, jako blokování Nusáku a podobně. Myslím si, že ta forma protestu je kontraproduktivní může to spíš jako škodit řešení toho problému.“ (Petr)

„před třema lety jsem se nějak trošku začala ochomýtat kolem hnutí Extinction Rebellion a pak třeba zhruba 2 a půl roku zpátky jsem s nima byla na několika akcích. Ale pak jsem z nějakých osobních důvodů odešla. Potom jsem se vlastně začala zapojovat v Univerzitě za klima, to bylo asi rok a půl zpátky.“ (Andrea)

10.1.3 Jaká forma stávky je nejefektivnější

Nejčastější odpověď byla, že záleží na kontextu, ve kterém se stávky odehrávají. Také jsem se v této části občas explicitně ptal na názor na stávky Extinction Rebellion. Vlastně všichni respondenti se k tomu vyjadřovali stejně. Hlavní důvod je, že samotné UzK má oficiální vyjádření, kde říkají, že s obsahem souhlasí, ale s formou ne.

„No tak to asi hodně záleží na kontextu, ale reálně mi přijde, že třeba, když chce člověk hodně mediální pozornosti, nebo obecně hodně pozornosti, tak třeba okupační stávka může být vlastně docela jakoby účinná. Taky to musí bejt trochu jako neobvyklým způsobem nabourávání

klasickýho chodu, nebo co se třeba neděje zase tak často. Ne jakože pravidelně, protože mi přijde, že v momentě, kdy si na to lidi zvyknou, tak to ztrácí ten moment.“ (Simona)

„... si myslím, že se to hodně liší podle kontextu společnosti. Když se bavíme třeba jako o český společnosti, oproti nějaký jako jiný zemi v západní Evropě nevím Německo, Nizozemí, tak si myslím, že třeba v těchhle zemích může mít jako větší radikalita a větší nějaká jako eskalace těch stávek větší dopad ... nejvíce efektivní je forma, která dostatečně upozorní na sebe, vyvolá dostatečný halo v tom smyslu, že se jako zaměří nějaká pozornost na nás. Ale zároveň nám to dá prostor jakoby ty naše narativy, ty to naše sdělení jako klidně vysvětlovat.“ (Adam)

„Jako za hranou mi přijde třeba zabítí uhlobarona, ale třeba mi přijde legitimní uhelnou továrnu zničit, když to nejde jinak. Vzhledem na tu škodu státu, nebo kapitálu. Asi ten vandalismus do nějaký míry schvaluju, i když bych ho nedělal. Přesto si nemyslím, že je účinný.“ (Tomáš)

„Nevím, jestli neefektivnější, ale určitě si myslím že je to efektivnější než se jako lepit na silnice nebo polejvat obrazy. Tady byly jako rozdílný názory na tu stávku, ale spousta lidí se vyjádřila pozitivně, a že se asi celkem podařilo dostat to téma na stůl.“ (Petr)

10.2 Stakeholder – Vláda

10.2.1 Řeší vláda klimatickou krizi?

Respondenti zde odpovídali jednohlasně. Vláda podle nich nedělá v otázce klimatické krize dostatek. Další téma, které zde vyvstalo bylo téma o plnění závazků. Konkrétně Pařížská dohoda z roku 2016. Přijde mi důležité zde uvést i spolek Klimatická žaloba¹⁶, který žaluje vládu, že nespĺňuje výše zmíněnou Pařížskou dohodu.

„...rozhodně vláda nedělá dost. Určitě jako dělá něco. Není to, že by nedělali nic. Myslím si, že jsou jako přesvědčeni, že dělají hodně, ale jako prostě v kontextu tohoto problému je zásadní

¹⁶ Více na: <https://www.klimazaloba.cz/>

to, že jako hodně není prostě dost. Vlastně je víceméně jako jedno pokud je to hodně, protože tomu problému se prostě musíme vyvarovat.“ (Adam)

„...myslím si, že fakt dělá hodně málo, že ty věci co dělají, tak se vůbec nesoustředí na ty jakoby zásadní velké věci. Ale jakože jedou takový to: tady ochrana přírody a jakože to je taky hodně důležitý, ale třeba jakoby je fakt hodně zásadní prostě začít ty emise snižovat, rychle a rapidně. Přestat pálit to uhlí a obecně jakoby začít prostě budovat obnovitelný zdroje energie a tak. No a to ta vláda jako for real vůbec nedělá.“ (Simona)

„samozřejmě ne, teď se nesmím moc rozčítit, ale vůbec to nechápu co si tady naši politici myslí. Asi proto, že nám vládnou jako šedesátníci, padesátníci a některý jsou často napojení na nějaký klima skeptický proudy. Jako primárně v pražský ODS, ale i jako v KDU-ČSL a TOP 09 jsou prostě jako reálně klima skeptici, který jako popíraj klimatickou změnu a jako ať těch lidí kolem Václava Klause nebo nějaký prostě jeho následovníky, a nebo prostě nějaký jako křesťansko-konzervativní lidi a mám pocit, že si vůbec neuvědomuju jaký je to problém.“ (Andrea)

„Prostě neplníme svoje závazky ohledně Pařížský dohody. Přijde mi to trochu absurdní. Konkrétně tahle vláda má prohlášení ukončení uhlí do roku 2033 a nedělá pro to vůbec nic. Není tady jakože žádný jistý plán toho kdy se to stane a jakoby ta koncepce se má dělat další rok, což je extrémně pozdě. Že se v půlce svého mandátu schválí nějaká koncepce a jakoby není tomu vůbec přiznaná priorita, jaká tomu má být. A myslí si, že ty okolnosti typu válka, by měly vést k zamyšlení okolo toho, že se musíme od fosilních paliv odstříhnout, a né že je musíme dál používat.“ (Tomáš)

„...a tady ty závazky co si dávají země na mezinárodních úmluvách tak nejsou dostatečný. To je jako první věc a druhá věc je, že ani nejsou vlastně jako naplňovaný, že ani ty závazky, který si dali, který už nejsou samy o sobě dostatečný, tak prostě nenaplňují vlády. Ani ta česká vláda jako dostatečně.“ (Adam)

10.2.2 Ekonomický růst

Často se v této části rozhovoru respondenti zmiňovali o změně paradigmatu/narativu. Někteří se přikláněli k myšlenkám Marxe, jiní mluvili o ekonomice nerůstu. Každopádně všichni kritizovali stávající ekonomický systém.

„Třeba já mám Marxe docela ráda ... připadá mi absurdní, že jakoby jenom kvůli tomu, že jsme byli komunistická země, tak nemůžeme kritizovat ten současný systém. Jakože tohle to mi vždycky přišlo trochu bizarní, no.“ (Simona)

„Já sama bys se neoznačila za marxistku. jako spíš bych hmm... mně se líbí to slovo nerůst, že že není spojený s téma jako právě negativníma charakteristikama, jako marxismus nebo socialismus. Ale je to spojený i s něčím jako pozitivním. Řekla bych o sobě, že jsem pro nerůst.“ (Andrea)

„...je potřeba nějak jako začít větší diskusi celospolečenskou a nějak jako nabourávat naše paradigmatu v ohledu toho, jak funguje celý náš ekonomický systém. Jestli jako vlastně začít tu diskusi toho, že není realistická vize nekonečného růstu. Jako růstu do nekonečna, na planetě kde jsou zdroje a odpadiště omezený.“ (Tomáš)

„Taky mi přišlo hodně super, jak se posunuje ten narativ, že jsme mohli mluvit otevřeně o tom, že jsme jakoby třeba trochu protikapitalistický. A najednou jsem vlastně naprosto v pohodě a že to nebylo zas to kontroverzní. Takže jakoby i ten posun toho narativu, že vlastně na planetě s omezenými zdroji, ten systém... že prostě zvaný kapitalismus není jaksi dlouhodobě funkční.“ (Simona)

„tím že ta naše vláda je pravicová, tak vlastně součástí třeba té jejich politiky je nějaká politika jako podpory podnikatelů, třeba i těch jako fosilních, nebo těch jako různých uhlobaronů. Je to spojený s tím, že oni vlastně nechtějí třeba zmírňovat ty společenský dopady klimatické krize.“ (Andrea)

10.2.3 Schůzka s vládou

Toto téma je pro hnutí velice důležité z více důvodů. První důvod je, že vláda bere stávky hnutí vážně a chce debatovat o řešení. Tudíž hnutí splňuje cíl, který si vytyčilo. Druhý důvod byl i mediální zviditelnění. Které je pro jakékoli hnutí velice důležité.

Jak je v odpovědích vidět, oba respondenti mají každý jiný názor na situaci. Druhý respondent bere schůzky jako nedostatečné, zato první respondent je bere jako „hrozně hustý“.

„V prosinci jsme byli na jednání ve Strakovce s Klárou Šimáčkovou Renčíkovou a s nějakou náměstkou, a teď ve čtvrtek vlastně tam půjdeme znova. Měli by tam dorazit jako dva ministři, kterejm budem říkat nějaký naše požadavky, což je vlastně hrozně hustý a připadá mi, že jako většího efektu, jako tady z těch míst jsme vlastně těžko mohli dosáhnout.“ (Zdeněk)

„jediný čeho jsme my zatím dosáhli je nějaký kontakt jako s ministerstvem životního prostředí a nebo a potom s Marianem Jurečkou, kterej je zrovna teď na 2 ministerstvech.“ (Andrea)

10.3 Stakeholdeři – Univerzita

Zde je důležité připomenout, že všichni respondenti jsou z tzv. Pražské buňky Univerzit za klima. Všichni studují na univerzitě Karlově. Proto se výpovědi nejčastěji vztahují právě na tuto konkrétní univerzitu.

10.3.1 Greenwashing

„Mám pocit, že furt nechápou o co nám jde, že si furt představují, že a teďka to mám jakoby od lidí co to dělají, to není úplně moje, ale jakoby mám pocit, že když třeba jedná s těma zástupcema na těch univerzitách, tak jakože si hodně představují, že třeba budeme mít někde komunitní zahrádky, nebo bude nějaký květináč. Ale jakoby jim nedochází, že je potřeba třeba přestat spolupracovat se špinavýma pojišťovnama, jako univerzita.“ (Simona)

„Myslím si, že žijí v nějakým tak jako v přesvědčení, že toho dělají jako dost, a že jsou si vědomi, že to je problém. Ale by se k němu mělo přistupovat jinak, než že budeme stávkovat a okupovat. Zároveň, že jako dělají co mohou. A v momentě, kdy například nadále pokračují ve spolupráci s uhelnými holdingem s uhlobarony jako je třeba EPH Křetínského, nebo pokud vím ČVUT, možná vlastně taky univerzita Karlova spolupracuje i s Tykačem, což jsou oba prostě mocní miliardáři, kteří vlastní velké subjekty v uhelném a fosilním průmyslu, tak očividně nás asi vážně neberou, no. Nebo kdyby nás vážně brali a kdyby si uvědomovali to co se jim snažíme sdělit, tak si myslím, že by jako minimálně s náma nějak jednali o tom, že ukončí tu spolupráci, ale zatím nepadly žádná taková slova.“ (Adam)

„...přitom oni mají pocit, že něco dělají ve chvíli, kdy udělat jednu výstavu o klimatu. Tak jako to klimatu nepomůže. Přijde mi to občas jako takovej greenwashing.“ (Tomáš)

10.3.2 Schůzka s vedením

Jak je vidět z rozhovorů hlavní téma schůzky bylo, jakým způsobem bude stávka probíhat. Ale zároveň je vidět, že univerzita reaguje na stávky snaží se to s hnutím řešit.

„Já jsem se shodou okolností účastnila i jednání s děkankou na fildě a byla v tom týmu co s ní jednal a zároveň budu teďkon na jednání s rektorkou univerzity Karlovy, příští pondělí. Což je mimochodem skvělý, že vlastně rektorka s náma chce navázat nějaké jako dialog. Vlastně aktivně s náma spolupracovat a řešit ty naše požadavky a vytvořit nějakou jako třeba skupinu, co se pravidelně schází pravidelně.“ (Andrea)

„Teď probíhají nějaký jednání s univerzitami a tahle reakce byla relativně pozitivní, a i když si myslím, že teoreticky se jako ten problém dostatečně nevěnovali a s tím souvisí třeba i teďko ty jako protesty proti spolupráci prostě s Tykačem a Křetínským...“ (Petr)

„Před tou stávkou jsme měli schůzku s rektorkou, já to znám jenom tady z Prahy a jako s téma vedeníma těch fakult, a bylo to dlouhý vyjednávání o tom kde to může bejt. A oni si kladli nějaký podmínky a je to v takovém stylu, že oni furt: „no my tady něco děláme,“ a my jsme jako: „hej jakoby to není vůbec proti vám“ i když děláte úplný hovno.“ (Tomáš)

10.3.3 Reakce na stávku

Univerzita Karlova se staví do pozice, která souhlasí s obsahem stávky, ale ne s metodou. Největší problém bylo přespání na filozofické fakultě, kdy se vedení obávalo, že by se prostory mohly poničit. Jeden z respondentů si myslí, že tyto výhrady jsou absurdní.

„Vedení filozofické fakulty nás vlastně ve svém prohlášení jako podpořilo, ty naše požadavky. Ale na druhou stranu, oni jakože většinou dost nesouhlasí s těmi postupy, který si volíme. Jako třeba nesouhlasili s tou formou té stávky na fakultách. Jejichž třeba součástí bylo přespávání.“ (Andrea)

„Obecně lze říct, že ohlasy jsou spíš pozitivní, a ty negativní jsou spíš jako na tu formu. Já mám ale vždycky pocit, že kdybychom si reálně uvědomovali, co se děje, tak ty výhrady jsou úplně absurdní, že se někdo bojí, že jako dva dny nebude ve škole.“ (Tomáš)

„No tak jako vyjádřili se prostě, že to není z jejich pohledu legitimní způsob protestu. Prostě s tím nesouhlasí a vlastně jako z jejich strany tady není žádná snaha jakýmkoli způsobem nám

vycházet vstříc, ze strany univerzity. Ale jako třeba filozofická fakulta, nebo i jiný konkrétní fakulty, tak se toho postavili úplně jinak, ale jako z univerzitní úrovně, tak ta vstřícná opravdu není.“ (Zdeněk)

10.4 Emoce

10.4.1 Environmentální žal

Cunsolo a Ellis [2018] definují environmentální žal jako *„smutek pociťovaný v souvislosti s prožitými nebo předpokládanými ekologickými ztrátami, včetně ztráty druhů, ekosystémů a smysluplné krajiny v důsledku akutní nebo chronické změny prostředí.“*

Nemálo akademiků upozorňuje, že environmentální žal má hodně společného s žalem, který pociťujeme, když například ztratíme blízkou osobu.[Pihkala 2020; Comtesse et al 2021] Proto se zde zmíním o pěti fázích žalu od psychiatricky Elisabeth Kübler-Rossovové [2015] Jediný rozdíl může být v poslední fázi, a to je akceptaci. Ta podle mnohých nepřijde nikdy, když se bavíme o environmentálních problémech [Pihkala 2020].

První stadium je popření a izolace, kdy dochází k dočasnému využití ego-obranné strategie. Pro jedince je v tuto chvíli nemožné nebo velmi obtížné přijmout pro něj zdrcující skutečnost. Ve druhém stadiu se objevuje vztek a zlost. Tento vztek může jedinec obracet buď vůči svému okolí anebo své osobě. Může být chápán buďto jako racionální či nikoliv. Ve třetím stadiu se objevuje smlouvání. Smlouvání může být chápáno jako pokus o odklad. Ve čtvrtém stadiu se dostavuje deprese. V tomto stádiu nelze problém již dále popírat, naopak dopadá tíže problému plně na jedince. Až v poslední fázi dochází k akceptaci. Má-li jedinec časový prostor projít předchozími fázemi, dostává se na konci k akceptaci svého stavu či stavu svého okolí bez pocitů vzteku či depresivních stavů [KüblerRoss, 2015].

Environmentální žal je fenomén, který se v západní kultuře objevuje až v poslední době. Proto je jeho výzkum ještě v relativních začátcích. Zde jsou výpovědi respondentů na otázku, jestli environmentální žal pociťují.

V zásadě všichni respondenti s ním mají nějaké zkušenosti. Spíše každý zažívá jinou intenzitu. To může být způsobeno větším příjmem informací nebo i jedincovou povahou.

„Hlavně ze začátku, kdy jsem si o tom začal víc číst a přišlo mi to fakt strašný, že jsem vlastně vychovávanej do světa, kterej bude dál pokračovat, ale pak zjistíš, že to tak vlastně není, a že ten svět nebude stejnej, a že objektivně to bude horší, ať se stane co se stane, a že prostě jakoby ty následky dlouhodobý jsou jako strašný.“ (Tomáš)

„Jako asi občas to cítím. Já se ve filozofii zabývám trochu oborem animal studies, kde samozřejmě občas čtu o nějakých jako živočišných druzích, které jsou buď nějak jako lidma týraný, nebo postupně hynou, v podstatě vymírají. Tak tam to jako cítím hodně. U toho klimatu je to pro mě těžší, jako měla jsem nějaký momenty, třeba když jsem s se dívala na dokumenty Davida Attenborougha, tak to jsme jako cítila nějaké jako smutek z toho. Nebo když jsem četla teďkon nedávno v National Geographic, nějaký příběh o vesnicích a městech, myslím na Jávě, který jsou postupně zaplavovaných a vlastně lidi tam už teďkon žijou pod hladinou moře, tak to ve mně spustilo nějaký jako velký smutek.“ (Andrea)

„Jako dost často. Když se jako navalí, třeba nějaký počet různých zpráv ohledně nějakých katastrofických událostí spojených s větší frekvencí extrémního počasí a intenzitu extrémního počasí. Nebo když vlastně jako vidím, že se už jako dlouhou dobu snaží spousta lidí upozorňovat na to, že neděláme dost, a že musíme něco dělat, ale vlastně jako nenastala zatím žádný radikální změna, tak to ve mně určitě vyvolává klimatický žal. No a nějaký jako pocit strachu a beznaděje a jako vlastně zbytečnosti toho máho jednání a angažování.“ (Adam)

„Jo, ale asi ne tak silně, jako myslím si, že jsem ještě... Já nejsem takové cíťa jako ostatní. Ale jako asi to je jako děsivý a smutný a prostě hrozný si představovat, jak to tady bude vypadat, jestli se jako vyplní ty předpovědi.“ (Zdeněk)

10.5 Stávkování jako lék

Toto téma zaznívalo téměř v každém rozhovoru. Stávkování by se dalo považovat za Pro environmentální chování (PEB). Ekopsycholog Krajhanzla PEB definuje následovně: *„Pro-environmentální chování je takové chování, které je obecně (či podle poznatků environmentalistiky) v kontextu dané společnosti hodnoceno jako šetrná varianta*

environmentálního chování či příspěvek ke zdraví životního prostředí.“ [Krajhanzl 2010: 244 in Mrazová 2022]

Touto problematikou se v českém prostředí kromě profesora Krajhanzla zabývá i profesorka Librová v knihách *Vlažní a váhavý* a *Věrní a rozumní*.

To že PEB pomáhá jedincům s environmentálním žalem popisuje Pihkala [2022], nebo Koger, Winter [2009].

„Pro mě to byla jakoby motivace docela vstoupit do toho klimatického hnutí a v něčem se environmentální žal hodně zlepšil potom.“ (Simona)

„No a pak mě to třeba zase trochu jako vytáhne nebo nabudí, když se sejdeme a nějakým způsobem jednáme o nějaký akci. Sdílíme naše idee, tak zase pak mám pocit naděje, že společně zvládneme nějakým způsobem přispět k té změně narativu v naší společnosti, abychom se zvládli vyvarovat katastrofě, no.“ (Adam)

„Já z toho byl jako hodně nešťastnej, ale třeba to stávkování je trochu lék na to, že máš pocit, že ty věci aspoň trochu můžeš měnit.“ (Tomáš)

„...ze začátku to jsem určitě cítil, že mě to dost jako nabilo energií, protože jsem měl takovej pocit, že jako teď se můžu snažit ohledně tohle něco dělat a nebejt prostě jenom pasivní a smutnej.“ (Petr)

10.6 Nespravedlnost klimatické krize

„Spíš si myslím, že bude ještě míň spravedlivá. Budou vznikat ještě větší rozdíly, a ještě víc lidí na tom bude fakt špatně, takže jakoby si myslím, že to bude mít hodně sociálních dopadů a tak dále... Pak když jakoby tady ty extrémny jsou ještě protáhlejší třeba v zemích globálního jihu a třeba loni byly šílený vlny veder v Indii, a člověk to pořád čte a říká si: „co to je, to jsou jakoby lidi, který na tom jakoby mají extrémně malej podíl ne, ale jakoby dohání je to nejdřív.“ Že ta nespravedlnost je fakt jakoby úplně absurdní. Hlavně tak jako v extrémním měřítku, že moc jako člověk prostě neví co s tím na té globální úrovni.“ (Simona)

„Taky se jako bojím nějakýho klimafašismu, že prostě tady budou vzrůstat tvrdý nacionalistický tendence, jak se ten systém bude hroutit. Že to odnesou lidi, co za to nemůžou, a my vidíme že

se to už děje. Většina emisí je způsobena tím bohatým severem a třeba pár firmama, za 70 % emisí může 100 největších firem, takže je to dost jednostranný problém, ale zároveň ty kdo trpí jsou prostě lidi, který jakoby emise nikdy neměli. Ty lidi na tom jihu, na který klimatická změna dopadá už teď' ... bojím se toho, že hodně lidí bude muset trpět, protože teď' v posledních desítkách let jsme potřebovali mít velkej blahobyt, a ani né jako normální lidi, ale pár boháčů. A to mi přijde jako hodně smutný.“ (Tomáš)

„Co je důležitý mít na paměti je, aby ta klimatická spravedlnost, jako ten boj proti klimatický změně byl právě jako spravedlivý. To znamená, aby třeba nedopadaly ty potenciálně jako důležité změny na lidi pracující v těch odvětvích, aby se jim nabídli třeba nějaké alternativy, ideálně třeba aby byla garantovaná environmentální práce.“ (Adam)

10.6.1 Syndrom vyhoření

Z odpovědí je patrné, že hlavní důvod, proč se členové cítí vyhořelí, je neshoda v hnutí samotném. Členové mají různé názory na další cíle, které by hnutí mělo mít a díky tomu vzniká u jedinců pocit smutku, demotivace a občas zloby.

Krátce zde zmíním jednu z mnoha definic syndromu vyhoření. *„Osoba ohrožená syndromem vyhoření se nachází ve stavu naprostého emocionálního vyčerpání, depersonalizace a sníženého osobního výkonu, který se nejčastěji vyskytuje u lidí, kteří se při své práci setkávají s dalšími lidmi.“ [Křivohlavý, 1998: 50]*

„Teď' jsem tak vyhořelej napůl. Jakože spíš asi vyhořelej z tý jako práce a z problémů z těch hnutí, než z toho, že se to jako nikam nehýbe.“ (Tomáš)

„Jo. já myslím, že po tý stávce jsem byla hodně unavená. Bylo to vlastně pro mě těžký, protože jsem právě v rámci toho hnutí na různých udržovacích rolích, jakože právě jsem v nějaký tý procesní skupince, která furt jako organizuje ty setkání a připravuje jako co se bude řešit, kontaktuje mezi sebou, propojuje ty pracovní skupinky a dělám vlastně jako strašně moc neviditelný práce.“ (Andrea)

„No ten moment je možná spíš jako zrovna teď'. Což je z důvodu nějakých jako interních pnutí a sporů v tom hnutí, ohledně prostě dalšího směřování.“ (Petr)

„Jsme měli takovou velkou schůzi, kde jsme řešili co dál a ukázalo se, že máme jako hodně rozdílný názory na to jak to hnutí dál vést. Vlastně z toho jsem byl asi nejvíc zatím jako vyhořelý, nebo prostě smutnej a fakt jsem uvažoval, že toho nechám.“ (Zdeněk)

10.7 Reakce okolí – rodina

Poslední výzkumná otázka: *Jak účastníci stávky hodnotí reakce představitelů univerzity, rodičů, přátel a partnera na jejich účast ve stávce?* Neobstála v průběhu výzkumu. Lépe řečeno rozhodl jsem z ní zachovat jen část a to, jak reaguje rodina na účast respondentů v hnutí UzK. Rozhodl jsem se pro to, že jsem neshledal tyto data potřebná a respondenti často též odpovídali velice stroze a vzhledem k tomu, že většina okolí (kamarádi, partneři) jsou buď také členy UzK, nebo na toto téma mají pozitivní názor, nepřišlo mi důležité se na to ptát.

Pravděpodobně díky věku respondentů se rodina moc nevyjadřovala k členství v hnutí. A když reakce byly většinou neutrální.

„V zásadě jako jsou s tím v pohodě, i když se na to dívají poněkud jako skepticky, jako jestli to má smysl a tak. Ale nejsou nějak proti.“ (Petr)

„Asi že jim to přijde docela v pohodě, nebo já nevím, já se s nima o tom jakoby zas tak moc nebavím.“ (Simona)

„Vlastně jako nic moc, no nějak mě jako podporují. Zároveň ne nějak jako, že by mi pořád opakovali, jak jsou na mě hrdí, nebo něco takovýho, ale berou to tak že jsem prostě aktivní, a že dělám něco na čem mi záleží a co mě baví, ale nějak jako úplně jsem to s nima moc neřešil, no.“ (Adam)

„Máma mě hodně podporuje, i když je taková liberální, takže třeba nesouhlasí se vším co dělám, ale vždycky se mě ráda vyptává, to jako je pro mě skvělý. Můj táta pracuje v pražské energetice, takže mě nepodporuje úplně stoprocentně, ale třeba tam vidí nějakou jako návaznost na to, že před rokem 89 chodil na demonstrace v rámci Palachova týdne, takže třeba mi řekl, že jakoukoliv pokutu za přestupek co budu mít, tak že mi zaplatí, protože prostě sám taky dostával pokuty.“ (Andrea)

„Myslím, že to je jako takový půl napůl. Třeba moje máma a táta jsou docela v poho. Ale třeba babičky mají ty klasický řeči. Hlavně aby tě za to nevyhodili. Asi se jako o mě bojí. Párkrát jsem skončil na policejní stanici, no a z toho nebyli nadšený, ale jinak jim to asi zásadně nevadí.“ (Tomáš)

11 Diskuse

Z rozhovorů vyplývá, že hnutí Univerzity za klima vzniklo jako modifikace Fridays for Future. Většina respondentů se na středních školách podílela na stávkách Fridays for Future. Po přechodu na vysokou školu chtěli ve stávkách pokračovat, a tak vzniklo Univerzity za klima.

Z rozhovorů bylo patrné, že respondenti jsou motivováni k činnosti hlavně pro potřebu řešit nečinnost okolo problému klimatické krize. Taky se ukázalo, že to respondentům pomáhá s environmentálním žalem, potažmo jiným distresem okolo klimatické změny.

Problém, který teď hnutí musí řešit, se týká dalšího fungování a cílů hnutí. Respondenti se všichni cítí demotivovaní, smutní až vyhořelí právě kvůli neshodám v hnutí samotném. Zde je důležité říci, že hnutí je nehierarchické. Byla by škoda, kdyby hnutí skončilo kvůli vnitřním neshodám.

Při rešerši jsem našel diplomovou práci Michaeli Babišové s názvem Univerzita za dob klimatické krize. V empirické části popisuje mimo jiné vývoj témat, která stávky iniciovala. Krom tohoto výzkumu jsem jiný nenašel. Rozsáhlejší výzkum zhotovil Arnošt Novák, profesor na fakultě humanitních studií. Jeho kniha Tmavozelený svět: Radikálně ekologické aktivity v ČR po roce 1989 byla velkou inspirací k mému výzkumu. Krom těchto dvou studií nejsem obeznámen s jinými, a proto si myslím, že toto téma není tolik probádáno. Myslím si, že stojí za to, se tím zabývat z mnoha důvodů. Klimatická krize je problém, který je potřeba dostatečně řešit a občanský nátlak je jeden ze způsobů, jak k této problematice přistupovat. Proto bychom měli mít zmapované klimatické hnutí.

Další výzkum, který by navazoval na tuto práci by mohl být komparace reakcí na radikální akce. Bylo to mimo jiné i téma v jednom z rozhovorů a přišlo mi to velice zajímavé. Respondent se zmínil, že například v Německu a Nizozemsku jsou akce typu zamezení provozu školy, či

lepení se na obrazy více brány jako legitimní vyjádření nesouhlasu. V českém prostředí jsou buď jedinci, kteří to vykonávají, označeni za blázny anebo jiným stylem diskreditováni. Proto si myslím, že komparace reakcí by mohla být velice zajímavá a přínosná.

12 Závěr

V teoretické části bylo chronologicky popsáno, jak na sebe jevy navazovaly. První kapitola se zabývala tzv. Varovnými zprávami. Zde byly zmíněny hlavní studie a práce, které upozorňovaly na nemožnost pokračovat v růstu způsobem a tempem, které bylo nastaveno. Hlavní studií, se kterou tato kapitola pracuje, je práce Meze růstu od Římského klubu. Nejdříve popisuje, co je to vlastně Římský klub, proč vznikl a jaké jsou jeho příspěvky do debaty o krizích naší společnosti. Na to navazuje krátké pojednání o tom, jak v českém prostředí lidé reagovali na tuto práci. V závěru jsou shrnuty myšlenky Meze růstu.

Po Varovných zprávách následovala kapitola o udržitelném rozvoji. Tento pojem je reakce právě na kritiku neomezeného rozvoje. Je zde popsán vývoj tohoto pojmu, jak je definován a jeho hlavní charakteristiky. V závěru této kapitoly se práce zabývala principem předběžné opatrnosti, který je často používán v rozhodovacím procesu, jak v regionální politice, tak v nadnárodní. A je velice důležitý při uvažování nad udržitelným rozvojem.

Dále se teoretická část věnuje tématu pro environmentální chování (PEB). Popisuje, jak se takové chování definuje, měří a jaké jsou faktory, které jedince ovlivňují k tomu, aby se choval PEB. V závěru se práce zabývá teorií Erazima Koháka a Hany Librové, které kritizují fakt, že chceme stále více věcí, jak materiálních, tak vjemových.

Kapitola environmentální sociologie mapuje vývoj sociologie. Odpověděla na otázky, proč se sociologie tak dlouho nezaobírala environmentálními problémy a kde nastal moment kdy s tím přestala. Dále zmiňuje práce dr. Dunlapa a Cottona, kteří přišli s tzv. New Ecological Paradigm a se škálou, která měřila postoje lidí k životnímu prostředí. Tato kapitola se tématu věnuje jen stručně. Na toto téma by bylo možné napsat detailnější pojednání.

Postoje ke klimatické krizi jsou primárně inspirované prací bývalého ministra životního prostředí Bedřicha Moldana Podmaněná planeta. Moldan se zde věnuje mimo jiné i tomu, jak například křesťanství ovlivnilo názor na planetu Zemi, či co je termín hlubinná ekologie.

Teoretická část je zakončena dvěma kapitolami o environmentálních hnutích. První mapuje environmentální hnutí v ČR po roce 1989. Popisuje zde, jaká hnutí vznikala a jaká byla jejich hlavní činnost. Dále se tato část práce věnuje teoriím sociálních hnutí. V sociologii je toto téma poměrně prozkoumané a nebyl problém zde najít kvalitní zdroje. Také se zde probírá psychologie davu, teorie od Le Bona. Druhá kapitola se zabývá environmentálním hnutím Univerzity za Klima. Toto hnutí, jak se ukázalo i z výzkumu, vzniklo z Fridays for Future a první stávka proběhla na podzim v roce 2019. Jsou zde popsány cíle hnutí, které autor této práce rozdělil na požadavky na vládu a požadavky na univerzity. Touto kapitolou končí teoretická část této bakalářské práce.

Před empirickou částí práce popisuje metodologii výzkumu. Popisují se zde cíle studie, jak byla data sesbírána, jaký je výzkumný vzorek, jaká byla etický stránka výzkumu, jaké byly limity výzkumu a na závěr, jak probíhala analýza výzkumu.

Samotná empirická část vyhodnocuje a popisuje data, která byla získána z výzkumu. Jsou zde graficky znázorněny okruhy, které vznikly při kódování dat. U každého okruhu je krátké shrnutí a poté samotné výpovědi. Některé části se zabývaly tématy, která nebyla popsána v teoretické části, a tak autor doplnil tyto části o krátké teoretické vsuvky.

Empirická část je zakončena diskusí, která popisuje výsledky výzkumu. Upozorňuje na hlavní problémy, které v hnutí rezonují. Věnuje se i jiným výzkumům na toto téma a v závěru autor přemítá o dalších možných výzkumech, které by mohly na tento navazovat.

Z výzkumu vyplývá, že hlavní motivací členů hnutí ke stávkování je potřeba s tématem klimatické krize pracovat. Dále se ukázalo, že členům pomáhá činnost v hnutí s environmentálním žalem. Reakce na stakeholdery byla spíše ambivalentní. Někteří členové hodnotily schůzky s vládou jako velmi pozitivní, jiní byli spíše skeptičtí. Jinak se všichni shodli na tom, že vláda nedělá dost v otázce klimatické krize. Reakce univerzit byly hodnoceny spíše negativně. Často se zde objevovalo téma Greenwashingu. Reakce na schůzky se lišily podle toho, jestli to byla schůze s vedením fakulty nebo vedením univerzity. Téma emocí bylo prozkoumáno hlavně z úhlu environmentálního žalu a vyhoření způsobeného samotným hnutím. To z výzkumu vyplývá jako největší výzva, kterou musí hnutí řešit, pokud chce dál aktivně fungovat. Reakce rodiny byly téměř vždycky neutrální, pokud tam byly nějaké neshody, byly spíše při debatách na rodinných oslavách v širším okruhu příbuzných.

Použité prameny a literatura

A Univerzity za Klima. KDO JSME? [online]. [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://univerzityzaklima.cz/about/>

ADAMOVÁ, M. *Environmentální krize jako krize lidství? Obětování přírody v kontextu mimetické teorie kultury Reného Girarda*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 89 s. Bakalářská práce.

Agoston, C. (ed). 2022. *The psychological consequences of the ecological crisis: Three new questionnaires to assess eco-anxiety, eco-guilt, and ecological grief*. Climate Risk Management (37), <https://doi.org/10.1016/j.crm.2022.100441>

The Club of Rome: Strategy [online]. 2022 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.clubofrome.org/strategy/>

B Univerzity za Klima. POŽADAVKY – STÁVKA [online]. [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://univerzityzaklima.cz/pozadavky-okupace/>

Binka, B. 2008. *Zelený extremismus*. Brno: MUNI PRESS.

Bourdieu, P., 2011. *The forms of capital*.(1986). Cultural theory: An anthology, 1, pp.81-93.

Boyatzis, R. 1998. *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Sage Publications of London, Thousand Oaks and New Delhi

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_thematic_analysis_in_psychology

BUCHTELE, R. 2018. *Diskurs trvale udržitelného rozvoje a jeho dopad na odbornou veřejnost*. České Budějovice, Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

C Understanding "The Limits to Growth": A clear warning and a message of hope [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.clubofrome.org/wp-content/uploads/2022/02/CoR-TheMessageOfLtG.pdf>

Carson R, Drlík F. 2021. *Tiché jaro*. Brno: Host.

Čiřař. O. 2008. *Politický aktivismus v České republice. Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: CDK.

Comtesse, Hannah, et al. "Ecological grief as a response to environmental change: a mental health risk or functional response?." *International journal of environmental research and public health* 18.2: 734, 2021.

Cunsolo Willox, A.; Ellis. 2018 *Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss*. *Nat. Clim. Chang.* 8, 275–281.

Delahunt, B., & Maguire, M. 2017) *Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars*. Retrieved from: <http://ojs.aishe.org/index.php/aishej/article/viewFile/335/553> (2. 3. 2023)

Disman, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha.

DOHERTY, B. 2002. *Ideas and Actions in the Green Movement*. London: Routledge. ISBN 0-203-99410-8.

Dr. Riley Dunlap, *Sociology's engagement with the environment (Part I)* [online]. 2016 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=R1Mcraq1ZM&t=73s&ab_channel=TheNationalSocio-EnvironmentalSynthesisCenter

Dunlap, R. E. 2002. *Paradigms, theories, and environmental sociology*. *Sociological theory and the environment: Classical foundations, contemporary insights*, 329-350.

Encyclopedia of Terrorism. [online]. Příprava vydání Harvey Kushner. Masaryk University Kapitola Ecoterrorism, s. 116–118, Brno. Vol. 1. Thousand Oaks: Sage Reference, 2003. Gale Virtual Reference Library. Gale.

Fagan, A. 2004. *Environment and Democracy in the Czech Republic: The Environmental Movement in Transition*. London: Edward Edgar Pub.

Ferguson, M.A., Branscombe, N.R., 2010. Collective guilt mediates the effect of beliefs about global warming on willingness to engage in mitigation behaviour, *Journal of Environmental Psychology*, 30 (2), 135-142. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.11.010>.

Foran J, Gray S, Grosse C. 2017. "Not yet the end of the world": political cultures of opposition and creation in the global youth climate justice movement. *Interface: a journal for and about social movements* 9(2): 353-379. <http://www.interfacejournal.net/wordpress/wp-content/uploads/2017/12/Interface-9-2-Foran-Gray-Grosse.pdf>

FOSTER, J. B. 2000. *Marx's Ecology: Materialism and Nature*. [s.l.]: Monthly Review Press., 310 s. [ISBN 9781583670125](https://www.isbn-international.org/product/9781583670125).

FREEMAN, J. 1999. *Waves of Protest: Social Movements Since the Sixties: (People, Passions, & Power Series)*. Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 0847687481.

Graeber, D. 2009. *Direct Action: An Ethnography*. Oakland. AK Press.

Guha, R, 1999. *Environmentalism: A Global History*. New York: Longman.

HARREMOËS, P. 2001. *Late lessons from early warnings: the precautionary principle, 1896-2000*. *European Environment Agency*, s. 14-15. Dostupné online na: <ftp://ftp.elet.polimi.it/outgoing/Marino.Gatto/SanPaolo/PrecautionaryPrinciple1896-2000.pdf>

Hasiloglu M., Kunduraci A. (2018). A Research Study on Identifying the Correlation between Fourth Graders' Attitudes and Behaviours toward the Environment. *International Education Studies*, Vol. 11/6, 60-65. DOI: 10.5539/ies.v11n6p60

Heeren, A.J. et al. (2016). Is sustainability knowledge half the battle? An examination of sustainability knowledge, attitudes, norms, and efficacy to understand sustainable behaviours. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol. 17/5, 613- 632. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-02-2015-0014>

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Herrington G. 2020 *Update to limits to growth: Comparing the world3 model with empirical data*. J Ind Ecol.;1–13. <https://doi.org/10.1111/jiec.13084>

History of Club of Rome [online]. 2022 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.clubofrome.org/history/>

HORŇÁK, V 2022. *Sociologická encyklopedie: právo na stávku* [online]. [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pr%C3%A1vo_na_st%C3%A1vku

Informační bulletin České biblické společnosti. 1991. Praha: Česká biblická společnost.

J.H. Rees, S. Klug, S. Bamberg Guilty conscience: motivating pro-environmental behavior by inducing negative moral emotions *Climatic Change*, 130 (2015), pp. 439-452, 10.1007/s10584-014-1278-x

Jacobsson, K., S. Saxonberg. 2013. „*Introduction: The Development of Social Movements in Central and Eastern Europe.*“ London: Ashgate.

Jehlička, P. 2001. „*The new subversives – Czech environmentalism after 1989.*“ Boulder, USA: East European Monographs.

Jenkins Willis 2019 Religion and Climate Change. Annual Review of Environment and Resources. Volume 43, 2018 <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-102017-025855>

Jørgen Randers - From “The Limits to Growth” to “Earth for All” – the long global perspective. *YouTube* [online]. 2022, 10.11.2022 Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=tx-TVmqg9xE&ab_channel=TheClubofRome

KAMENÍK, Pavel. *Křesťanství a životní prostředí, Historické kořeny ekologické krize*. 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Evangelická teologická fakulta. Vedoucí práce Halama, Jindřich.

Keller J. 2022. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum.

Keller, J. 1997. *Sociologie a ekologie*. Praha: Slon.

KIRK, Russell. Konzervativní smýšlení. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Občanský institut, 2000, 633 s. ISBN 80-862-2803-7. s. 153

- Klaus V. 2009. *Modrá, nikoli zelená planeta: co je ohroženo*. 2., rozš. vyd. Praha: Dokořán
- Klaus V. 2017. *Zničí nás klima nebo boj s klimatem*. Praha: Cosmopolis.
- KOHÁK, E. 2000. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství
- KRABEC, J. 2014. *PRINCIP PŘEDBĚŽNÉ OPATRNOSTI A JEHO ROLE V OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ*. Univerzita Karlova v Praze Právnická fakulta. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze - Katedra práva životního prostředí. Vedoucí práce JUDr. Karolina Žákovská, Ph.D.
- Krajhanzl J. et al. 2015. *Česká veřejnost a změna klimatu. Zpráva z výzkumu na reprezentativním vzorku české populace*. Katedra environmentálních studií FSS MU: Brno.
- Krajhanzl, J. 2014. *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. Brno: Lipka a Masarykova univerzita
- Kübler-Ross, E. 2015. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Praha: Portál
- KULKOVÁ, Tereza. *Eko-terorismus v současném světě* [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zbq5mv/27768877>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci Právnická fakulta. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Ondřej Filipcov, Ph.D.
- KURTZ, L., A. KOMANDURI. 2008. *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. USA: University Fairfax. ISBN 9780123695031.
- Kushner, H. W. 2003. *Introduction*. *American Behavioral Scientist*, 46(6), 697–698. <https://doi.org/10.1177/0002764202239148>
- Laissez faire [online]. Wikipedie [cit. 2022-12-05]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Laissez_faire
- Librová H. 1994. *Pestří a zelení: (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. VERONICA: Hnutí Duha.
- Librová, H. 2016. *Věrní a rozumní: kapitoly o ekologické zpozdilosti*. Brno: Masarykova univerzita

- LIBROVÁ, Hana. 2010. *Individualizace v environmentální perspektivě: sociologické rámování mění pohled a plodí otázky* [online]. Sociologický časopis.. roč. 46, č. 1
- Lomborg, B. 2006. *Skeptický ekolog*. Praha: Dokořán
- Lovelock J. 1993. *Gaia: nový pohled na život na Zemi*. Prešov: Abies.
- Mareš, M. 2011. *Politické a kriminologické pojetí extremismu*. Prezentace pro Policii ČR, Vyšší policejní škola MV ČR v Brně, Brno
- Mazel, M. 1998. *“Oponenti systému”, Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno Masarykova univerzita
- Meadows, D. H. & Club of Rome. 1972. *The Limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. New York: Universe Books.
- Mišovič, J. 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. SLON, Praha.
- MRÁZOVÁ, M. 2022. *Percepce přírody a atributy pro-environmentálního chování u českých zelených seniorů v kontextu klimatické změny*. Brno: FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ.
- Nátr, L. 2006. *Rozvoj trvale neudržitelný*. Praha: Karolinum.
- Norgaard, K. M. 2011. *Living in denial: Climate change, emotions, and everyday life*. MIT Press.
- Novák, A. 2017. *Tmavozelený svět, Radikálně ekologické activity v České republice po roce 1989*. Praha: Slon.
- Petrusek M. 2011. *Dějiny sociologie*. Praha: Grada.
- Pihkala, P. 2022. *Toward a Taxonomy of Climate Emotions*. Front. Clim. [online]. Helsinky <https://doi.org/10.3389/fclim.2021.738154>
- R.K. Mallett, K.J. Melchiori, T. Strickroth Self-confrontation via a carbon footprint calculator increases guilt and support for a proenvironmental group *Ecopsychology*, 5 (1) (2013), pp. 9-16, 10.1089/eco.2012.0067
- Randers, J. 2012. *2052: A global forecast for the next forty years*. Chelsea Green Publishing.

Roční zpráva MPO za rok 2008 [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu [cit. 2022-12-05]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/ministerstvo/o-ministerstvu/rozpocet/rocnizprava-mpo-za-rok-2008--93476/>

S. Clayton, B.T. Karazsia Development and validation of a measure of climate change anxiety J. Environ. Psychol., 69 (2020), p. 101434

Simon, J. L. 1983. *The Ultimate Resource*. USA: Princeton University Press.

Skýbová, M. 2011. *Etika a příroda: proč brát morální ohledy na přírodu?* Červený Kostelec: Pavel Mervart.

SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIÉ. Sociologie sociálních hnutí [online]. 2020. Zdeněk Strmiska.

Suša, O., & Sťahel, R. 2016. Environmentální devastace a sociální destrukce. Nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR.

TUČEK, M. 2011 *Česká veřejnost o globálních problémech*. Praha 1: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR.

Udržitelný rozvoj [online]. [cit. 2022-11-11]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

Vaněk, M. 1996. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny.

Verplanken, B., Roy, D., 2013. "My worries are rational, climate change is not": habitual ecological worrying is an adaptive response, PLoS One, 8 (9), e74708. doi:10.1371/journal.pone.0074708.

VOJTÍŠKOVÁ, K., PATOČKOVÁ, V., MIKEŠOVÁ, R. 2017. Vztah obyvatel k přírodě a její ochraně. Sociologická perspektiva: Výzkumný program: Rozmanitost života a zdraví ekosystémů. Praha: Akademie věd České republiky.

WATSON, Paul. Terrorism is as Terrorism Does: a Short Little Essay on My Perspective on the Concerns about Terrorism [online]. Ecospheric Ethics, [cit. 30. února 2023]. Dostupné na <<http://www.ecospherics.net/pages/watson2.htm>>.

Winter, D. a Koger, S. 2009. *Psychologie environmentálních problémů*. Praha: Portál.

World Commission on Environment and Development. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Retrieved from: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

WULANSARI, Ica 2018. *New Ecological Paradigm in Environmental Sociology* <https://www.linkedin.com/pulse/new-ecological-paradigm-environmental-sociology-ica-wulansari/>

ZNEBEJÁNEK, F. 1997. Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-31-1.

ŽÁČKOVÁ, B. 2020. Indikátory globálního rozvoje jako specifického cíle Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj v České republice. Karlovy Vary,. Diplomová práce. VYSOKÁ ŠKOLA FINANČNÍ A SPRÁVNÍ. Vedoucí práce Prof. PhDr. Karel Lacina, DrSc.